

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

TEISMELISTEVAHELISED KIUSLIKUD SUHTED
FACEBOOKI KESKKONNAS
OTEPÄÄ GÜMNAASIUMI TÜDRUKUTE NÄITEL
Bakalaureusetöö

Liis Buht
Juhendaja: Andra Siibak, PhD

Tartu
2012

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
I TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1. Teismeliste omavahelised suhted	6
1.2. Teismeliste internetikasutuse praktikad	10
1.2.1. Küberkiasutamine	13
1.2.2. Teismeliste suhtlusportaalide kasutamine	15
1.3. Teismelistevahelised suhted suhtlusportaalides	17
1.3.1. Draama	18
1.3.2. Kuulujutud.....	19
1.3.3. Kiuslikkuse põhjused	20
1.4. Uurimisküsimused.....	22
II METOODIKA JA VALIM	24
2.1. Meetod.....	24
2.2. Valim	26
2.2.1. Valimi koostamise protseduur.....	28
III UURINGU TULEMUSED	30
3.1. Facebook kiuslike postituste keskkonnana.....	30
3.2. Teismelistevaheline kiuslikkus	33
3.3. Kiuslikkuse vormid	35
3.3.1. Kiusamine.....	35
3.3.2. Konflikt	36
3.3.3. Draama	37
3.3.4. Kuulujutud.....	41
3.3.5. Varjatud sõnumid	44
3.4. Kiuslike postituste põhjused.....	45
3.4.1. Tüdrukute nägemus poistest kui kiusajatest.....	47
3.4.2. Tüdrukute nägemus tüdrukutest kui kiusajatest	49
3.5. Kiuslikkuse takistamine	51
3.6. Kiusamine Facebookis ja tavaelus	54
IV JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	58
4.1. Meetodikriitika.....	66
KOKKUVÕTE.....	67

SUMMARY	69
KASUTATUD KIRJANDUS	71
LISAD	77
Lisad intervjuudega on kättesaadavad paberversioonis	77

SISSEJUHATUS

Käesolev bakalaureusetöö uurib teismeliste sisuloomet Facebooki keskkonnas, keskendudes eelkõige neile postitustele, milles väljendub soov kellelegi n-ö ära panna või kellegi üle nalja teha ehk praktikale, mida täiskasvanud võivad mõista kui kiusamist (*bullying*). Antud töö kontekstis iseloomustab mõiste neid noorte postitusi, milles sisalduvad nii draamad, konfliktid, kiusamised kui kuulujutud.

danah boyd ja Alice Marwick (2011) on uurinud Ameerika noori ning leidnud, et teismeliste Facebooki postitused on oma olemuselt kiuslikud. Samas näevad noored, et tegemist on pigem niisama naljategemisega, mistõttu ei hoolita ühelt poolt sellest, mida ise kirjutatakse ning teiselt poolt sellest, kui kedagi teist solvatakse (*ibid*).

Kuigi EU Kids Online II (Livingstone et al 2011) uuringu andmetel on kiusamine enam levinud siiski *offline*-keskkonnas, pakub internet uusi võimalusi enda välja elamiseks. Vaba juurdepääs ning järelevalve puudumine on viinud Eesti küberkiusamise näitajate poolest Euroopa edetabelite tippu – iga seitsmes laps tunnistab, et on internetis kiusamisega kokku puutunud ning see tulemus on kaks korda suurem Euroopa keskmisest (Livingstone et al 2011).

Kuivõrd Maria Murumaa (2010) on oma magistritöös uurinud noorte Facebooki kasutamist ning Karin Naruskov (2009) küberkiusamist üldiselt, siis käesolev bakalaureusetöö võtab need kaks kokku ja keskendub kiusamisele Facebookis. Teema valikut toetavad eelpool nimetatud boydi ja Marwicki (2011) ning EU Kids Online II (Livingstone et al 2011) uuringud.

Töö eesmärgiks on fookusgrupiintervjuude abil välja selgitada, kuivõrd kasutatavad teismelised uuringus osalevate tüdrukute silme läbi Facebooki omavaheliseks arveteklaarimiseks, kellegi kiusamiseks või kellegi tõgamiseks; millised on peamised võtted selleks ehk missugused postitused väljendavad kõige enam pahatahtlikkust. Samuti uuritakse töös, kuidas teised kasutajad taolisele käitumisele reageerivad. Kuna on oluline näha seoseid interneti ja tavaelu vahel, siis vaadeldakse ka antud töös, kuivõrd kanduvad konfliktid

situatsioonid ja teemad ühest keskkonnast teise ning analüüsitakse, kuidas neid erinevates keskkondades lahendatakse.

Töö esimene pool koosneb teoreetilisest ja empiirilisest lähtekohtadest, mis annavad ülevaate teismeliste vahelistest suhetest ja nende suhete olulisusest noore kasvades. Esimeses peatükis tutvustan põgusalt noorte üldisi interneti kasutamise praktikad ning keskendun seejärel üha enam levivale küberkiusamisele. Teoreetiliste lähtekohtade peatüki lõpus kirjeldan teismeliste omavahelisi suhteid sotsiaalmeedias, eelkõige Facebooki keskkonnas. Töö teine pool koosneb läbiviidud kvalitatiivse uuringu kirjeldusest (uurimisküsimused, meetod ja valim), saadud tulemustest, järeldustest ja diskussioonist ning meetodikriitikast. Töö lõpus on esitatud eesti- ja inglisekeelne kokkuvõte, kasutatud kirjandus ja lisad.

Bakalaureusetöö on jätkuks 2012. aasta jaanuaris tehtud seminaritööle „Teismeliste vahelised kiuslikud suhted Facebooki keskkonnas“ (Buht 2012). Seminaritöö raames läbiviidud fookusgrupiintervjuust Otepää Gümnaasiumi tüdrukutega selgus, et kiuslikkust esineb Facebookis suhteliselt palju. Peamisteks viisideks üksteise üle „nalja“ viskamiseks on pidudel tehtud piltide ja videote postitamine Facebooki, võõra konto omavoliline kasutamine, kui see on lahti unustatud, ning sarkastiliste kommentaaride kirjutamine piltide või staatuse uuenduste alla (Buht 2012). Kuigi mitmed teemad, mis Facebookis kiuslikkust põhjustavad, on ajendatud tavaelus toimunust, ei ole uuringus osalenud tüdrukute sõnul väga märgata, et omavahelised tülid ja ärapanemised kanduksid ühest keskkonnast teise. See tähendab seda, et need teemad, mille üle vaieldakse veebis, saavad lahenduse veebis ja need, mis põhjustavad konflikte tavaelus, klaaritakse ka seal (*ibid*). Inspireerituna gümnaasiumiealiste tüdrukute seletustest ja nägemusest, soovisin seminaritöös leitule täiendavat kinnitust leida bakalaureusetöös.

Suured tänusõnad bakalaureusetöö valmimisel tahan edastada oma juhendajale Andra Siibakule, kes suunas, andis häid mõtteid, juhatas õigete allikateni ning oli alati nõu ja jõuga abiks. Suured tänud ka valimis olnud tüdrukutele, tänu kellele sain palju huvitavat informatsiooni. Samuti tänan oma sõpru ja lähedasi, kes mind toetasid ja motiveerisid. Loodetavasti annavad tulemused mõtteainet nii teismeliste endile, kui ka nende vanematele ning õpetajatele.

I TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Teismeliste omavahelised suhted

Teismeiga, mis algab umbes 12-aastaselt ja võib kesta 20-nda eluaasta alguseni, on täiskasvanuks saamisel oluline periood – noor õpib sel ajal tundma oma soove, unistusi, ihasid, tekivad küsimused ja hirmud. Lapsepõlve minapilt ja mugav elu paisatakse segi ning teismelisel on aeg õppida ise enda elu juhtima ning sõprussuhete hoidmise nimel vaeva nägema; püstitada eesmärke, leida end seksuaalselt jm (Hägglund et al 1978, viidatud Impiö 2007 kaudu).

Ajal, mil tegeletakse eneseteadvuse ja eneseleidmise arendamisega, õpitakse tundma, käituma ja mõtlema nagu täiskasvanu, samastatakse end teatud väärtuste, uskumustega, näevad noored endis oma vanemaid (Noorukiiga... n.d.). Taoline pilt ja sõltuvustunne viib aga omakorda selleni, et noor püüab lapsepõlvesidemetest vanematega vabaneda. Lõhe tekkimise vanemate ja laste vahel toob välja ka Keltikangas-Järvinen (1992), märkides, et murdeaalised otsivad täiskasvanuks saamise protsessi jooksul oma ellu salapära ja põnevust. Vanematepoolseid õpetusi ja soovitusi peetakse piiravateks ja ahistavateks, mistõttu hakatakse normide vastu mässama. Mida rohkem vanem püüab teismelisega kontakti saada, seda suuremaks muutub lõhe (*ibid*).

On oluline, et selleks ajaks kui laps on jõudnud noore ikka, oleks tal vanemate eeskujul välja kujunenud erinevad sotsiaalsed oskused, põhiväärtused; seega on oluline, et noor tunneks norme ja tavasid, kuna toetumine vanematele jääb ühe enam teisejärguliseks (Dunn 1988, viidatud Kirs 1994 kaudu). Vanematelt saadud kogemused oma emotsioonide, tunnete ja mõtete väljendamisel, on talle siiski edaspidi eeskujuks (*ibid*), kuigi seda ei pruugita tunnistada. Alahinnata ei maksaks ka vanemate omavahelist suhtlemist, millest laps nii teadlikult kui alateadlikult kasvades õpib (Erel & Burman 1995).

Distantseerudes vanematest, otsitakse üha enam tuge ja seltsi eakaaslastelt; eakaaslased on samal ajal uuteks objektideks, kelle suhtes oma tundeid ja kiindumust näidata. „Sõprade kambas on võimalus kogeda ühtekuuluvust, imetlust, võistlemist, kadedust, lähedust, tülisid,

üksmeelt – tundeid, mida enne kogeti koos kodustega“ (Impiö 2007: 60). Heade sõprussuhete olemasolu on Impiö (2007: 61) kohaselt vajalik seetõttu, et noor saab teistelt tagasisidet, mis tõstab tema enesekindlust, süvendades usku oma võimetusse ja jõusse. Tutvusringkond moodustab noore jaoks usaldusväärse liidu, mille peale võib alati kindel olla, saades abi nii headel kui rasketel aegadel (Duck 1991: 12). Kui poisid eelistavad suuremaid kampu ning neid seovad ühised huvid ja tegevused, siis tüdrukud koonduvad pigem paari-kolme kaupa, olles keskendunud oma teise „mina“ otsingutele ning rajades omavahelised suhted pigem üksteise mõistmisele ja ühistele elamustele. Ühtlasi on tüdrukute jaoks gruppi kuulumine olulisem kui poiste jaoks (Kirs 1994).

Kuigi esialgselt moodustuvad grupid ühiste vaadete, väärtuste, hobide jne põhiselt, siis hiljem, üksteisega pidevalt suheldes, tekivad ka erimeelsused, lahkarvamused. Grupiliikmete vahel võivad tekkida nii ühe- kui kahepoolsed mittemeeldivused. Ebakõlad viivad selleni, et kellelgi on gruppis kõrgem staatus, kedagi hinnatakse rohkem. Kõrge staatusega noori iseloomustavad Kirs ja Lunge (1989, viidatud Kirs 1994 kaudu) kui ekstravertseid inimesi, kes on elurõõmsad, aktiivsed, entusiastlikud ning hea huumorimeelega, samas kui madala staatusega grupiliikmed on neurootilised – tõrksad, konfliktised, kinnised ning teiste suhtes vähem mõistvamad.

Gruppidele on iseloomulik, et ühe kamba sees võivad olla esindatud nii juhid, kaaslased, isoleeritud kui ka tõrjutud, kuid asjaolu, kas liider selgub juhuslikult, valitakse teiste liikmete poolt või selleks hoopis sünnitakse, on teoreetikute kohaselt ebaselge (Kolominski 1973, viidatud Kirs 1994 kaudu).

Kampade ja sõpruskondade puhul on aga oht, et ei käia koos üksnes trenni ja hobide tõttu, vaid noored leiavad põnevust ja väljakutseid kuritahtlikust käitumisest. Agressiivsed grupinormid või soov jäljendada meedias nähtut, võib viia noored vägivaldtegevustele (Eisenberg & Mussen 1989). Kriminaalse käitumise põhjus peitub teine kord ka soovis saada tunnustatud – kuriteo tegemisele järgneb sõprade heakskiit (Laing et al 2001, viidatud Kirs 1994 kaudu).

Lewis Coser (1969) nimetab võitlust ja püüdlust omada paremat positsiooni, staatust, võimu ning selle tegevusega oma konkurente alla suruda, häbistada, kahjustada või koguni

elimineerida, konfliktiks. Konfliktid, nendes osalemine ja hiljem järelduste tegemine on inimeste- ja gruppidevaheliste suhete kujunemises olulisel kohal, mistõttu näeme ja kogeme neid juba lapsepõlvest alates. Kuna konflikt on oma olemuselt võitluslik, siis on tähtis suuta mõista, millist kasu või kahju antud situatsioon konkreetsel ajahetkel toob (Tšetvertnaja 2011).

Dmitri Zerkin (1998, viidatud Tšetvertnaja 2011 kaudu) on konfliktile lähenenud isikute põhiselt ning välja toonud neli jaotust:

- isikukeskne konflikt;
- isikutevaheline konflikt;
- isiku ja grupi vaheline konflikt;
- gruppidevaheline konflikt.

Ülo Vihma (2006) läheneb konfliktile aga selle olemusest lähtuvalt, eristades viit tüüpi:

- faktikonflikt;
- väärtuskonflikt;
- huvide konflikt;
- protseduuriline ehk vahendiline ning strukturealne ehk jõu konflikt;
- suhtluskonflikt.

Kuna eelnevalt sai mainitud, et teismeliste täiskasvanuks kujunemise perioodil on neile olulised sõbrad ja tihti moodustuvad ühtede huvide, vaadete ja väärtustega noorte seas omad grupid, omistabki Lisovski (1996, viidatud Tšetvertnaja 2011 kaudu) neile eelkõige isikute- ja gruppidevahelised konfliktid, aga ka põlvkondadevahelised konfliktid.

Noortevahelisi konflikte iseloomustab kõrge emotsionaalsus ning üldjuhul on vaidlustesse segatud mitu inimest. Kui tüli on tekkinud kahe isiku vahel, asuvad tihti kaitsesse ka sõbrad, kellele on taoline käitumine justkui moraalne kohustus oma sõbra ees (Tšetvertnaja 2011).

Mitmed erinevad uuringud on viidanud sellele, et kui poisid väljendavad oma tundeid otse ja nähtavalt, siis tüdrukute pärusmaaks on pigem varjatud ja kaudne agressiivsus (Björkvist et al 1992; Crick 1996). Silvia Valdmann (2008), kes uuris agressiivsete teismeliste sõprussuhteid leidis, et poisid on tüdrukutest enam agressiivsemad, ja seda nii füüsiliselt, verbaalselt kui

kaudselt. Samas nähtub boydi ja Marwicki (2011) uuringust, et kuigi poistel on tüdrukutevahelistes konfliktides suur roll – nemad on üldjuhul põhjusteks, miks tüdrukud mässavad – on nad pigem kõrvaltvaatajad, ega sekku arveteklaarimisse.

Maria Tšetvertnaja (2011), kes uuris noorte konflikte – nende teadvustamist ja tekkimise põhjuseid, leidis, et konflikti määratlevad noored kui tüli, vaidlust, lahkarvamust, seisukohtade erinevust ja erinevat maailmavaadet. Nii nagu Dmitri Zerkin (1998) väitis, nähtus ka Tšetvertnaja uuringust, et peamisteks ning kõige sagedamini esinevateks konflikti tüüpideks on isiksusekesksed ja isikutevahelised konfliktid; lisaks töid teismelised välja perekonnasisesed tülid, mis kujutavad endast põlvkondadevahelisi erimeelsusi.

Sõprade ja klassikaaslaste vaheliste konfliktide põhjusteks on Tšetvertnaja (2011) kohaselt:

- lahkarvamus;
- vaidlus;
- ärritav käitumine;
- abi puudumine;
- huvide erinevus;
- seisukohtade erinevus;
- põhjus puudub.

Viimast punkti põhjendavad noored liigse emotsionaalsuse või väsimusega, mis viib põhjuseeta tülide tekkimiseni. Nähtub, et noorte käsitusel on nendevahelised konfliktid oma olemuselt lihtsamad, kergemeelsemad, tekkides nii-öelda tühistest asjadest pärast. Tüdrukud satuvad konfliktidesse enam selle tõttu, et on oma olemuselt emotsionaalsemad, skandaalsemad ning solvuvad kiiremini (Tšetvertnaja 2011: 32). Poiste tülide põhjuseks on uhkus ning tihti peale lahendatakse taolised küsimused kakluse käigus, mis viib ühtlasi kiire lahenduseni, samas kui tüdrukute solvumised ja vaidlused võivad kesta päevi (Tšetvertnaja 2011: 32-33).

Teismeliste omavahelistest kiuslikest suhetest igapäevaelus annab tunnistust Ameerika Ühendriikides läbiviidud uuring, mille põhjal selgus, et agressioon ja üksteise kiusamine on lastele kasvamise faasis n-ö igapäevasteks kaaslasteks (Espelage 2002). Toe ja tunnustuse otsime eakaaslastelt on uuringu kohaselt tugevalt seotud karmuse ja agressiivse käitumisega,

kuna ülbitsemine, õelutsemine, teiste naeruvääristamine tähendavad tugevamat positsiooni, paremat staatust grupis ning eakaaslaste hinnangut märksõnaga *cool (ibid)*. On leitud, et füüsiline kiusamine on omane pigem varateismeliste kui hilisteismeliste. Samas võib see tuleneda sellest, et vanematel lastel on muud, näiteks verbaalsed, meetodid eakaaslaste kiusamiseks, kuid need pole nii üheselt kiusamisena mõistetavad (Teenage Bullying 2009), mistõttu nähaksegi kiusajatena rohkem põhikooliealisi.

Kiuslikkuse eri vormide puhul nähtub, et füüsiline kiusamine, mis on omane eelkõige poistele, väljendub peamiselt eakaaslaste löömisel, tõukamisel, nende pihta sülitamisel, mille eesmärgiks on külvata hirmu kiusaja vastu, tugevdada positsiooni ning tulenevalt kartusest sundida kiusatavat midagi tegema (Teenage Bullying 2009). Tüdrukutele omasem verbaalne kiusamine tähendab seda, et eakaaslase enesehinnang viiakse nii madalaks kui võimalik, kasutades sarkasmi, öeldes solvavaid ja häbistavaid asju ning alandades teist avalikult. Samuti kiusatakse eakaaslast sellega, et tema asju peidetakse ära (School Bullying 2009). Kui füüsiline kiusamine on nähtav kõigile ning selle olemasolu ei saa kahelda, siis verbaalne kiusamine on oma olemuselt keerukam, vähemhoomatavam ning tehnoloogia hoogsa arengu tõttu üha enam „kolinud“ interneti.

1.2. Teismeliste internetikasutuse praktikad

EU Kids Online II uuringu (Livingstone et al 2011) andmete kohaselt kasutab keskmiselt 60% 9-16-aastastest lastest pea iga päev interneti; Eestis on see näitaja märgatavalt suurem – 82%. Internetis veedetakse keskmiselt 1-1,5 tundi päevas. Kõige aktiivsemaks interneti kasutavaks vanusegrupiks on 15-16-aastased, kellest 97% käib internetis iga nädal (s.h 80% teeb seda iga päev või peaaegu iga päev). Tüdrukud ja poisid kasutavad siinjuures interneti võrdselt (*ibid*). Tehnoloogia areng võimaldab internetis surfata läbi telefonide, mis teeb sõpradega suhtlemise veelgi lihtsamaks. Ka seda võimalust kasutavad kõige rohkem 15-16-aastased (*ibid*).

Eesti lapsed on interneti liigkasutamise seisukohast Euroopa esirinnas, mis tähendab seda, et palju aega veedetakse internetis ilma, et selleks oleks mingit vajadust (Kalmus 2011). Samuti tunnistavad noored, et on püüdnud teadlikult arvuti taga vähem aega olla, ent enamjaolt pole

neil õnnestunud oma käitumist muuta ning teine kord ollakse isegi häiritud, kui ei ole võimalust või luba internetis surfata (*ibid*).

EU Kids Online II (Livingstone et al 2011) uuringu tulemustest lähtuvalt kasutavad lapsed ja noored arvutit ja internetti kõige enam koolitöödeks, mängimiseks, erinevate videote vaatamiseks ning sõpradega suhtlemiseks. Kui varasematel aastatel on olnud märgata erinevusi poiste ja tüdrukute veebitegevustes, siis viimased uuringud näitavad tegevuste võrdsustumist, küll aga mängivad poisid erinevaid mängu oluliselt rohkem (*ibid*). Mõningane erisus tuleb esile vanuste lõikes, kus 13-16-aastased kasutavad internetti videote vaatamiseks ja nende edasi saatmiseks, teistega suhtlemiseks, uudiste lugemiseks ning filmide ja laulude allalaadimiseks märksa enam kui seda teevad 9-12-aastased (*ibid*).

Eesti Inimarengu Aruandes (Kalmus et al 2008) kajastatud uuringute kohaselt leidsid noored, et nende elus on internetikeskkonnad tähtsal kohal, mängides olulist rolli nii elustiili kujundajate kui mõjutajatena. Samuti on uuritavate kohaselt internetis palju sellist materjali, mis on nende vanustele kasulik ja huvitav (Livingstone 2011).

Veebikeskkondades toimetamise põhjustena näevad Eesti noored eelkõige meelelahutamist. 15-19-aastaste hulgas on kõige populaarsemaks tegevuseks sõprade-tuttavate kohta info otsimine ja haldamine suhtlusportaalides ning piltide üleslaadimine. Sage internetikasutamine mõjutab suuresti noorte enesekindlust, mistõttu on üle 90% noortest veendunud oma väga heades oskustes veebikeskkondades toimetuleku kohta ning internetis avaldatud sisu tõesusse ja usaldatavusse usub üle 70% uuringus osalenutest (Kalmus et al 2008).

Ühelt poolt on need tendentsid positiivsed, kuna internet pakub noortele erinevaid võimalusi ennast täiendada, kodutöödeks lisamaterjali leida, oma meelt lahutada jne. Teisalt on sellel varjukülge, mida nimetatakse riskideks ja mis on otseses seoses kõrge internetikasutuse määraga.

Hasebrinki (et al 2008: 6) kohaselt on *online*-riskideks:

- illegaalne sisu;
- pedofiilid, võõrastega suhtlemine;
- ekstreemne või seksuaalne vägivald;
- muu kahjulik või solvav sisu;
- rassistlikud, vihkamist õhutavad tegevused;
- reklaam, mõjutamine;
- kallutatud informatsioon;
- privaatse info ära kasutamine;
- küberkiusamine, ahistamine, jälitustegevus;
- hasartmängud, finantspettused;
- ennasthävitav käitumine;
- illegaalsed tegevused (häkkerlus, allalaadimine).

Katrin Romanenkov (2009), kes uuris oma töös 9-12-aastaste kogemusi ja nägemust seoses *online*-riskidega, leidis, et lapsed küll tajuvad riskide olemasolu, ent ei võta neid tõsiste ohtudena – nende jaoks on need internetikeskkonna loomulik osa. Autori järelduste kohaselt võis see aga tuleneda uuritavate noorusest.

Vanuselistele eripäradele on viidanud ka Boyd ja Marwick (2011), kelle läbiviidud uuringutest selgus, et noortel ja täiskasvanutel on erinev nägemus interneti sisuloome privaatsusest. Noored avalikustavad julgelt oma isiklike andmeid, suhtlevad avatumalt võõrastega jne, kuna nende meelest käib taoline tegevus suhtlemise ja üksteise tundmaõppimise juurde (Romanenkov 2009). Noored märgivad, et on erinevate riskidega, mis veebis valitsevad, kursis, kuid nad defineerivad neid erinevalt, käituvad konkreetsest sündmusest lähtuvalt erinevalt ning kasutavad võimalikke privaatsussätteid vastavalt sellele, kuidas nad ohte tunnetavad (Boyd & Marwick 2011a).

Uuringud on näidanud, et Eesti laste vanemad aegajalt küll räägivad noortele internetist või on juures, kui laps on internetis, kuid samas ei pea lapsed seda meetodit ise eriti tõhusaks, kuna juttu ohtudest ei peeta nii tõsiseks, mistõttu seda lihtsalt ignoreeritakse. Ignoreerimist ja omapäi tegutsemisele aitab kaasa erinevate piirangute kasutamise ebapopulaarsus vanemate poolt – vaid 16% täiskasvanutest märgib mõne piirangu kasutamist koduarvutis (Kalmus

2011). Oluline on aga märkida, et juhul kui vanem on saanud teada last häirivatest sõnumitest, tegevustest vms, siis on selle suhtes midagi ette võetud (*ibid*).

Õpetajate tegevus internetis käitumise ja toimetamise kohta on EU Kids Online II (Kalmus 2011) uuringu tulemuste lõikes väga hea – erinevaid soovitusi õpetajatelt on saanud 87% lastest, samas kui Euroopa keskmine on 81%. Teisalt nähtub uuringutest, et õpetajad ise ei pea oma rolli laste meediaharjumuste kujundamises eriti oluliseks – ühelt poolt seletatakse seda enda oskuste puudumisega, teisalt aga nähakse, et noored on ise piisavalt teadlikud (Rooste 2011). Samas nähtub uuringutest, et vanemate ja õpetajate poolsed nõuanded on küll noorte jaoks kasulikud, kuid selgub, et kõige rohkem kuulavad lapsed siiski oma eakaaslaste ning tunnistavad, et annavad ka ise tihti sõpradele interneti kohta nõu (Livingstone et al 2011).

Noored küll märgivad, et nende oskused ja teadmised veebis toimetamiseks on head või väga head, kuid tunnistavad samas, et on puutunud kokku häiriva veebisisuga – 55% Euroopa lastest ning 60% Eesti lastest tunnistavad, et internetis on nende vanuseid noori häirivat sisu (Livingstone et al 2011). Kõige enam mõjutab noori küberkiusamine (Kalmus et al 2010).

1.2.1. Küberkiusamine

Patchin ja Hinduja (2006, viidatud Naruskov 2008 kaudu) defineerivad küberkiusamist kui tahtlikku käitumist kellelegi kahju tegemise eesmärgil, kasutades selleks virtuaalset keskkonda. Kõige sagedamini leiab kiisamine aset MSN-is ja sotsiaalvõrgustikes ning see väljendub eelkõige halvustavate või haiget tegevate sõnumite saatmises või piltide ja videote üleslaadimises (Livingstone et al 2011; Kalmus et al 2010, Naruskov 2007).

Internetis kiisamise erinevad liigid toob välja Nancy Willard (2005, viidatud Naruskov 2008 kaudu):

- sõimamine;
- ahistamine;
- jälitamine;
- kuulujuttude levitamine;
- privaatsuse rikkumine;

- saladuste levitamine;
- ignoreerimine.

Kuigi kiusamine on eakaaslaste hulgas populaarne tegevus, on teisalt selle uurimisega oldud mõnevõrra raskustes, kuna mõistet kui sellist on keeruline defineerida. EU Kids Online II (Livingstone et al 2011: 61) uuringu käigus seletati uuritavatele mõiste lahti järgmiselt: „vahepeal lapsed või teismelised ütlevad või teevad asju, mis on solvavad ja teevad kellelegi haiget. Taoline tegevus avaldub mingi perioodi vältel korduvalt ning see võib endas sisaldada kellegi õrritamist viisil, mis teisele ei meeldi, löömist, togimist, tõukamist, kellegi asjade võtmist“. Eelnevast seletusest lähtudes tunnistas iga viies 9-16 aastane laps, et keegi on nende suhtes käitunud vastikul või kahjulikul moel. Kiusamine leiab aset peamiselt *offline*-keskkonnas näost-näku viisil (13%), 6% märgib, et on kogenud kiusamist internetis ning 3% on häiritud olnud telefoni teel saadetavatest sõnumitest või videotest (Livingstone et al 2011). Kõige enam on kiusamisega kokku puutunud 13-16-aastased tüdrukud (*ibid*), kuid siinkohal ei ole selge, kas häiriv sisu ongi just neile mõeldud või on selles vanuses tüdrukud laiema silmaringiga, teadvustavad ja seletavad maailmas toimuvat paremini ning oskavad erinevaid häid ja halbu tegevusi samavanustest poistest ning noorematest lastest rohkem näha.

Küberkiusamisega kokkupuutumist tunnistab 40% Eesti noortest, mis on üle kahe korra enam kui kõigis uuritud maades keskmiselt (Kalmus et al 2010). Uuringute kohaselt on kiusamine tugevalt seotud *offline*-keskkonnaga, ehk nendes riikides, kus lapsi kiusatakse päriselus, kiusatakse rohkem ka internetis (Kalmus 2011). See tähendab, et küberkiusamine ei ole lihtsalt interneti leviku tagajärg (Livingstone et al 2011).

Kiusaja võib olla nii see, keda ohver tunneb, kui täiesti juhuslik inimene (Willard 2005). Ohvrite kohaselt kiusavad neid kõige enam inimesed, keda nad ei tunne, seejärel tulevad tuttavad, koolikaaslased ja sõbrad (Naruskov 2007). Võõraste inimeste pooltes kiusamises peitub suur murekoht, kuna aset leidev ahistamine, sõimamine jne jääb ohvrite poolt tihti tähelepanuta – sellele lüüakse käega, kuna ei teata, kes on kiusaja (*ibid*).

Märkimist väärib fakt, et Eesti laste vanemad on halvasti kursis sellega, mis nende laps internetis teeb või mis neid seal häirib: 68% täiskasvanutest, kelle last oli internetis kiusatud, arvas, et tema laps ei ole küberkiusamist kogenud, ning 12% ei osanud vastata (Kalmus et al

2010). Teadmatust saab suuresti seletada sellega, et üle poole lastest loodab, et kiusamine möödub või proovitakse ise probleemi lahendada, kustutades häiriva sõnumi või blokeerides isiku, kes ebameeldivaid asju saadab. 77% kiusatutest ei räägi ebameeldivast kogemusest kellelegi (Livingstone et al 2011).

1.2.2. Teismeliste suhtlusportaalide kasutamine

Suhtlusportaalid ei ole hetkel küll kõige populaarsemad kohad, kus noored aega veedavad, ent on viimastel aastatel jõudsalt oma kasutajaskonda kasvatanud (Livingstone et al 2011: 34). Põhjuseks nähakse eelkõige seda, et sotsiaalvõrgustikud koondavad kokku nii noored kui vanad, poliitikud ja muud avaliku elu tegelased kui ka kõik teised, kellel on juurdepääs internetile, võimaldades neil oma sõprade ja tuttavatega ühenduses olla, üksteisega suhelda, laadida üles pilte jne (Livingstone et al 2011).

59% 9-16-aastastest lastest omab mõnes suhtlusportaalis kontot; 15-16-aastaste hulgas on see näitaja koguni 82% (Livingstone et al 2011). Uuringus osalenud Eesti lastest, kes internetti kasutavad, omab sotsiaalvõrgustikus kontot 71%. Uurijad näevad nendes numbrites probleemi eelkõige selles osas, et tõenäoliselt kasutavad suhtlusportaaale üha enam need, kes kasutajatingimustele ei vasta ehk on liiga noored konto omamiseks (*ibid*).

Noored kasutavad sotsiaalmeediat suuresti selleks, millega nad igapäevaseltki tegelevad – sõpradega suhtlemiseks, flirtimiseks, toimunud sündmustest rääkimiseks, niisama hängimiseks, ürituste planeerimiseks jne (boyd 2010; Subrahmanyam et al 2008). Charlotte Larsen (2007) märgib, et suhtluskeskkonnad on kohad, kus noored loovad ja uuendavad oma identiteeti. Ühtlasi aitavad teismelised kaasa teiste identiteediloomele. Andra Siibaku (2010) kohaselt tunnevad noored endil survet erinevates avalikes suhtluskeskkondades profiili luues, kuna tahetakse vastata eakaaslaste ja sõprade ootustele. On oluline omada „õiget“ virtuaalset identiteeti; reeglite ja normide vastu astumine tagab ühtlasi eakaaslaste tunnustuse (Siibak 2009), mida noored otsivad nii *offline* kui veebikeskkonnas.

Suhtluskeskkondades suheldakse suures osas nendega, kellega väljaspool internetti, kuigi n-ö „top sõbralist“ on erinevates keskkondades veidike erinev (Subrahmanyam et al 2008). EU

Kids Online II (Livingstone et al 2011) uuringu järgi moodustavad suhtlusportaalide sõbralisti 78% ulatuses need, kellega saadi enne tuttavaks tavaelus ning 12% moodustavad inimesed, kellega pole internetiväliselt mingit suhet. Võõrastelt sõbrakutsete vastuvõtmine võib tuleneda aga sellest, et noorte arvates on inetu jätta sõbrakutse aktsepteerimata (wburke 2012).

Sotsiaalvõrgustike puhul näevad pooled noored seda, et neil on lihtsam inimestega suhelda ehk nad tunnevad ennast mugavamalt kui kellegagi näost-näku vesteldes ning kolmandik lastest tunnistab, et internetis privaatsetest asjadest rääkimine on lihtsam kui otse suheldes (Livingstone et al 2011). Teemad, millest Facebookis ja muudes virtuaalsetes suhtluskeskkondades räägitakse, on peamiselt ajendatud *offline*'is juhtunud sündmustest (Subrahmanyam et al 2008).

Kuigi *online* ja *offline* keskkonnad ja nende sisuloome on omavahel seotud, ei ole noorte elud kahe keskkonna vahel sugugi identsed. Suheldes *online*-keskkonnas *offline* sõpradega ning rääkides *offline*'is toimuvatest sündmustest, kohandavad noored jutu või saadetavade sõnumid sellele keskkonnale vastavaks (Subrahmanyam et al 2008). Pea pooled lastest tunnistavad, et räägivad internetis teistest asjadest kui tavaelus (Livingstone et al 2011).

Muret tekitab asjaolu, et ei kasutata ära erinevaid privaatsussätteid (Livingstone et al 2011) ning näib, et mainitud trend on tõusev, kuna 2010. aastal tehtud uuring näitas, et 24% Eesti lastest kasutab avalikku profiili (Kalmus et al 2010), aastal 2011 oli profiil avalik juba 30%-l lastest (Livingstone et al 2011). Oletatakse, et nooremate puhul on mängus vanemlik nõuanne oma tegevusi võõraste eest varjata (*ibid*), samas kui suuremad, nagu eelpool selgus, ei näe vanemate soovitusel erilist kasu ning paljud lihtsalt ignoreerivad räägitut (Kalmus 2011).

1.2.1.1. Facebook

Facebook on veebipõhine suhtluskeskkond, mis loodi 2004. aastal. Algselt Harvardi üliõpilastele suunatud portaal kogus peagi kasutajaid teistest ülikoolidest Bostoni piirkonnas. Hetkel on Facebookil üle 901 miljoni aktiivse kasutaja, kellest üle poole külastab keskkonda iga päev (Statistics 2012; Facebook 2012).

Facebook võimaldab kasutajal luua pildiga profiil, kus on kirjas kontaktinfo, hobid, muusikalised eelistused ja muud huvid. Kasutaja saab läbi keskkonna otsida üles oma pereliikmed, tuttavad, kooli- ja töökaaslased jne ning lisada nad enda sõbralisti. Samuti saab saata sõnumeid – seda nii avalikult, privaatselt kui MSN-tüüpi aknas, mis võimaldab rääkida mitme inimesega korraga. Reaalajas uuenev uudisvoog võimaldab anda teada oma mõtetest, tegevustest, meeldimistest ning ühtlasi omada ülevaadet sõprade hetke tegevustest. Oma kontole saab igaüks lisada pildialbumeid, märgistada seal olevatel piltidel sõpru ja tuttavaid ning ühineda erinevate huvipakkuvate kommuunidega, millede infot on võimalik oma „seinal“ näha. Kogu infotulva omapäraks on see, et postitusi, linke, pilte jne on võimalik nii kommenteerida, *like* 'ida kui jagada.

Eestis on hetke seisuga 460 300 Facebooki kasutajat ning eriti tähelepanuväärne on see, et viimase kuue kuuga on see arv kasvanud 24 000 kasutaja võrra (Estonia Facebook Statistics 2012). Kõige rohkem kasutavad Facebooki 25-34-aastased (29% kõigist kasutajatest); naiste ja meeste osakaal suhtluskeskkonnas on vastavalt 55 ja 45% (*ibid*).

Oluline on siinkohal veel lisada, et tihtipeale ei anna statistika täit ülevaadet kasutajatest, kuna on leitud, et alaealised ei soovi sageli oma vanust avaldada (boyd 2008: 21). Uurija kohaselt tõkestatakse teismelistele poliitilist ja kultuurilist avalikkust, kuid seda vaid seniajani, mil lapsed jõuavad sobivasse ikka (*ibid*). Informatsiooni piiratuse tõttu minnaksegi seda teed, et oma vanus jäetakse märkimata või selle kohta valetatakse.

1.3. Teismelistevahelised suhted suhtlusportaalides

Käesolev peatükk keskendub teismelistevahelistele suhtemängudele, mis on eelkõige suunatud kellelegi haiget tegemiseks, ärapanemiseks või nagu noored ütlevad – nalja tegemiseks. Samuti pakuvad suhtlusportaalid, nagu Facebook, ohtralt erinevaid võimalusi eakaaslaste tähelepanu püüdmiseks, kaastundeavalduste saatmiseks, kuulsuse kogumiseks, jne. Neist põhjustest lähtuvalt on järgnevalt tähelepanu all nii teismeliste tekitatud draamad kui kuulujutud, mis sisaldavad endas kõige rohkem kiuslikkuse elemente.

1.3.1. Draama

Draama – naiste, eelkõige aga teismeliste tüdrukute tekitatud situatsioonid, mis on üldjuhul lihtsalt lahendatavad, ent on mingil põhjusel viidud suure auditooriumi ette, et klaarida neid räpasel moel (boyd & Marwick 2011; Drama 2005). Draamad sisaldavad nii kuulujutte, kiusamist kui vaimset vägivalda, ent pole konkreetselt ükski neist, vaid erinevate elementide ja huumori hägune segu, mille puhul keskseks komponendiks on millelegi või kellelegi hinnangu andmine (boyd & Marwick 2011).

Noored peavad kiusamist kui mõistet, mida kasutavad täiskasvanud, ühepoolseks (on kiusaja ja kiusatav), samas kui draama on nende meelest kahepoolne – ehk puuduvad selgelt eristatavad kiusaja ja ohver – mõlemad võivad etendada mõlemat rolli. Samuti on draama teismeliste meelest „kerge“ ja lõbus (*ibid*). Draamade kahepoolsus tuleneb sellest, et näiteks Facebook annab kiusliku postituse või pildi „seinale“ panemisel noortele võimaluse oma mainet säilitada – postituse adressaadile antakse n-ö vastulause võimalus (boyd & Marwick 2011). Mõiste „*save face*“, mis tähendab oma reputatsiooni säilitamist (Idiom: *save face* 2011), on oluline aspekt mõistmaks, mis põhjustel hakkab üks või teine postitus sotsiaalvõrgustikes nagu Facebook „oma elu elama“, ent ei pruugi olla noorte seas teadvustatud.

Taoline vaatenurk annab selget aimu sellest, et noored ja täiskasvanud näevad suhtluskeskkondades olevaid postitusi ja kommentaare erinevast vaatenurgast ja erineva tõsidusastmega. Kuigi draama sisaldab endas ka kiusamise elemente, ei ole teismeliste arvates selles kannatajaid – tülide vältimiseks võib draamas lihtsalt mitte osaleda, samas kui kiusamise vältimine on raskendatud (boyd & Marwick 2011).

Nähtub, et noored kasutavad mõistet draama seetõttu, et ei taheta tunnistada, et neid on kiusatud. Draama mitmetähenduslikkus ja kaasatud osapoolte ebamäärane jõuvahekord lubab arvata, et omavahel arveid klaarivad isikud on mõlemad, nii kiusajad kui kiusatavad. Samuti näevad teismelised, et kiusamine on rohkem nooremate asi ning et nemad on sellest juba välja kasvanud, mistõttu ei võeta seda omaks, kuna sellega tunnistatakse enda lapsikust (*ibid*).

1.3.2. Kuulujutud

Antropoloog Gary Fine kohaselt on kuulujutt isikutevaheline vestlus käitumise, isiksuse, tegevuste jne üle, kuid see, kellest räägitakse, ei viibi kohapeal (Fine 1997, viidatud Boyd & Marwick 2011 kaudu).

Suhtlusvõrgustikud nagu Facebook on oma olemuselt ja sisuloomelt keskkonnad, mis pakuvad rohkelt võimalusi kuulujuttude tekkeks ja leviks. Nii nagu tavaelus, toimub ka suhtlusvõrgustikes pidev hiilimine, luuramine, jälitamine, mille tulemusena sünnivad kuulujutud (Jones et al 2011). Taaskord on taolise tegevuse retoorika noorte seas aga hoopis teine, kuna veebis tehtavat nn jälitamistegevust nähakse kui süütut ringihiilimist ja informatsiooni kogumist (Aléman and Wartman 2008, viidatud Jones et al 2011 kaudu).

Debatin jt (2009) uurisid 22-24-aastaseid USA noori, saamaks teada, millist rolli mängib nende elus Facebook, kuivõrd on Facebooki keskkond soodne kuulujuttude tekkeks ning millised on keskkonna negatiivsed mõjud. Uurijad leidsid, et suhtluskeskkond, mille kasutamist põhjendavad noored peamiselt üksteisega kontakti hoidmiseks, mängib noorte igapäevaelus suuremat rolli kui endale teadvustatakse ning on igati soodne pinnas erinevate kuulujuttude levikuks. Kuigi suures osas laideti kuulujuttude levitamist maha, tunnistasid noored, et jälgivad taolisi postitusi uudisvoos siiski suure huviga. Samas ei näinud noored selles probleemi, märkides, et tegemist on n-ö Facebooki kõrvalnähuga.

Levinumaks kuulujuttude allikateks on noorte hinnangul perekonnaseisu muutmine oma profiilil ning pildid, mis rebitakse kontekstist välja. Taolises tegevuses nähakse tõsist ohtu tuleviku ees, kuna ollakse teadlikud sellest, et nii lapsevanematele, õpetajatele kui tulevastele tööandjatele on nende postitused ja pildid lihtsalt kättesaadavad (Debatin et al 2009).

Kuulujuttude levitamise peamiseks põhjuseks on inimese maine kahjustamine ning sõprussuhete rikkumine (Willard 2005). Filosoof Aaron Ben Ze'ev (1994, viidatud Solove 2007 kaudu) märgib, et kuulujutte levitatakse pigem naudinguga kui kahju tekitamise eesmärgil. Küll aga tekitab taoline nauding sõnumi adressaadile kahju. See kahju on aga Ze'evi (*ibid*) kohaselt väga väike.

1.3.3. Kiuslikkuse põhjused

Kiuslikkus iseloomustab antud kontekstis kõiki eelpool mainitud viise, läbi mille tehakse kellelegi haiget, püütakse ebasündsals moel tähelepanu, tehakse sarkastilisi märkusi jne.

Internet on täis erinevaid soovitusi ja nõuandeid, kuidas ja millist informatsiooni suhtlusvõrgustikes jagada (Poh 2011), kuid sellegipoolest näeme igapäevaselt oma „seinal“ pilkavaid, õelaid, negatiivseid ja isiklikke postitusi, pilte ning linke.

Põhjused, miks teismelised näiteks Facebookis omavahel kiuslikke postitusi teevad ning omavahelisi suhteid lahkavad, on erinevad. Eelnevalt mainitud perekonnaseis, mis põhjustab Facebookis palju kuulujutte, põhjustab teistlaadsetki kiusamist – Willardi (2005) kohaselt satuvad tihti kiusamise ohvriteks need, kes on lõpetanud kellegagi suhte. Harvad ei ole korrad, mil mahajäetu oma haavumise ja solvumise näitamiseks hakkab avalikult teist mõnitama, kritiseerima jne. Ohvriks võib samas langeda ka see, kes on suhtes, kuna teine pool muutub kontrollivaks, kommenteerides kaaslase tegevust, saates erinevaid sõnumeid või tehes ahistavaid postitusi (Willard 2005).

boyd ja Marwick (2011), kes uurisid 13-19-aastaseid Ameerika noori, leidsid, et kiuslikkuse peamiseks põhjusteks on esinemis- ja tähelepanuvajadus, staatuse tõstmine ning meelelahutus. Teiste maine kahjustamine on üks viis, kuidas noored tüdrukud enda populaarsust suurendavad (Underwood 2003, viidatud boyd & Marwick 2011 kaudu). Need leiud iseloomustavad paljuski tähelepanekuid, mille tõi *offline*-keskkonna puhul välja Lewis Coser (1969), viidates noorte tähelepanu ja staatuse tõusu vajadusele, mille saavutamiseks antakse konkurendile vastulööki, alandades tema mainet läbi kiuslike postituste ja õelate kommentaaride. Seega tuleb kiuslikkuse seletamisel mängu võimu küsimus. Kuna noortel puudub võimalus end teostada poliitikas, majanduses või muus tähtsas eluvaldkonnas, rahuldavad nad oma tähelepanu- ja esinemisvajadusi internetis (boyd & Marwick 2011). Võimu küsimuse tõstatab ka Milner (2004, viidatud boyd & Marwick 2011 kaudu), kelle kohaselt on teismelistel vaid üht sorti võim – võim luua mitteformaalne sotsiaalne maailm, milles nad saavad üksteist hinnata.

Facebook loob ideaalsed tingimused selleks, et olla pidevalt pildil, avaldada arvamust, suunata arutelusid, tekitada konflikte ja lasta paista teisi halvas valguses, ise samal ajal oma staatust tõstes. Larsen (2007) räägib demokraatia vaatenurgast, märkides, et noorte jaoks on suhtluskeskkonnad kohad, kus neil on „hää“ ühiskondlikes asjades kaasa rääkida – saab avaldada oma mõtteid, arvamusi ning noored võivad olla kindlad, et neid võetakse kuulda. Solove (2007), seevastu, iseloomustab suhtluskeskkondi kui steroide, mis võimendavad kogu informatsiooni, mida seal eksponeeritakse. Seega nähtub, et ilma suhtluskeskkondadeta ei paisuks kiuslikkus nii suureks, kuna probleemid lahendataks väikses ringis või hääbuks sootuks, ilma et kõrvalised isikud midagi teaks (boyd & Marwick 2011; Debatin et al 2009). Muuseas viitavad boyd ja Marwick (2011) oma uuringus sellele, et auditorium on ise n-ö süüdi draamade arenemises, kuna oma kommentaaride ja *like*'idega annavad kõrvaltvaatajad nähtule hinnangu, heakskiidu vms, mis julgustab postituse autorit sarnast tegevust jätkama.

Erinevate postituste sisu pole aga alati üheselt mõistetav – noored kasutavad tihti oma mõtete, tunnete ja emotsioonide väljendamiseks varjatud sõnumeid ehk sotsiaalset steganograafiat – sõnumeid, mille sisust ainult kindlad inimesed aru saavad (boyd & Marwick 2011b). Taolise käitumise põhjuseks peavad uurijad eelkõige huvi tekitamist nii oma sõprade, tuttavate kui ülejäänud auditoriumi hulgas. Samas ei taheta vahel otse öelda, kuna tajutakse auditoriumi suurust ning võimalust, et antud sõnumit võivad näha nii sugulased, vanemad, õpetajad jne. Siiski on enamikel kordadel püütud saada vaatajaskonna tähelepanu ning noored on hakanud mõistma, et sõnumeid kodeerides hoiavad nad endi käes enam võimu kui oma sõnumitele, piltidele jne juurdepääsu limiteerides (*ibid*).

Varjatud kommunikatsiooni võime vaadelda kui metakommunikatsiooni, mis suures plaanis tähendab kõike seda, mis on peidetud saadetava sõnumi sisse. Noorte puhul on taolist käitumist hea täheldada eelkõige kasutatavate „emotikonide“ näol, kus sõnumi lõppu pandud naerunägu muudab sõnumi tähendust või annab sellele mingi lisandväärtuse (Jones et al 2011).

Maria Murumaa (2010) on samuti uurinud noori ja nende sisuloomet Facebookis. Kuigi tema leiud keskenduvad üldisele pildile ega vaatle eraldi kiusamist, saame siiski välja tuua mõned tendentsid. Maria Murumaa (2010), uurides ühe alapunktina, millistel põhjustel postitavad noored negatiivset, eraelulist ja privaatset infot, jõudis järeldustele, et üldjuhul on põhjusteks

oskamatus, teadmatus, hoolimatus, mõtlematus või populaarsusjanu. Eraeluliste postituste tegemisel ootavad noored tihtipeale kaastundeavaldusi või siis sõpradepoolset laitust ja mahategemist n-ö vastaspoole suunas. Negatiivse sisuga tekste kirjutatakse oma ego upitamiseks. Teadmatus, hoolimatuse ja mõtlematuse aspekt puudutab aga eelkõige asjaolu, et noored tajuvad auditooriumi väiksemana – nad ei mõtle sellele, kes on nende sõbralistis, kes nende postitusi näevad ja loevad. Millestki kirjutades, mõeldakse pigem neile, kes on sõnumi sihtrühm (Murumaa 2010).

Mõtlematuse aspekt sõprade lisamises tuli välja ka Debatini jt (2009) uuringust, kus noored tunnistasid, et sõbrakutse saades, ei hoolita üldiselt sellest, kas tegemist on tuttava inimesega või mitte. Samuti ei kasutata sõprade seas privaatsätteid ehk konto omaniku isiklikud andmed on kättesaadavad kõigile sõbralistis olevatele inimestele.

1.4. Uurimisküsimused

Lähtuvalt teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest, olen jaganud uurimisküsimused kolme kategooriasse. Esimeses püüan teada saada, kuidas näitavad teismelised Facebookis üles oma kiuslikkust – mil määral ja kuidas seostatakse mõisteid kiusamine, kuulujutt, draama ja konflikt suhtluskeskkonnaga ning kuidas märgatakse taolisi postitusi.

Teises osas uurin, mil viisil üksteise üle „nalja“ tehakse – milliste teemadega seonduvalt kiuslikke postitusi üles riputatakse, milliseid meetodeid selleks kasutatakse, millised on noorte arvates taolise käitumise peamised põhjused ning kuidas teised kasutajad toimuvale reageerivad.

Kolmanda uurimisküsimuste bloki eesmärgiks on püüda mõista *online* ja *offline* keskkondade omavahelist seost – mil määral on postituse põhjuseks juhtum tavaelust või vastupidi ning missugune on sõnumite retoorika erinevates keskkondades.

1. Kuivõrd kasutavad teismelised suhtluskeskkonda Facebook eakaaslaste kiusamiseks ja neile n-ö ärapanemiseks?

- Mida tähendavad noorte jaoks mõisted kiusamine, draama, konflikt, kuulujutt?
- Mis neid mõisteid üksteisest eristab?
- Kuivõrd iseloomustavad need mõisted noorte meelest üldiselt Facebooki keskkonda?
- Kuivõrd sageli on märgata kiuslike postituste ülesriputamist?
- Kuivõrd iseloomustavad need sõprade postitusi?
- Kuivõrd iseloomustavad need mõisted noorte endi postitusi?

2. Mil viisil teismeliste vaheline kiuslikkus avaldub ning kuidas teised kasutajad sellele reageerivad?

- Millistel teemadel Facebookis tavaliselt postitusi tehakse?
- Milliste teemadega seonduvalt võib tajuda kiuslike postituste ilmumist?
- Milliste meetoditega omavahelisi suhteid klaarima hakatakse?
- Kuivõrd edastatakse kiuslikke postitusi varjatud sõnumite (sotsiaalse steganograafia) abil?
- Mis on kiuslike postituste tegemise eesmärgiks?
- Kuivõrd sekkuvad suhete klaarimisse teised kasutajad?
- Mil viisil teiste kasutajate poolne sekkumine aset leiab?
- Mil määral astuvad eneste eest välja need, kes on sattunud postituses n-ö süüdistatavaks?

3. Kuivõrd on Facebookis aset leidvad situatsioonid seotud *offline*-keskkonnaga ning vastupidi?

- Kuivõrd on Facebooki postituse aluseks juhtum tavaelust?
- Kuivõrd kandub Facebookist alguse saanud diskussioon üle tavaellu?
- Mil viisil jätkuvad Facebookis alguse saanud arutelud tavaelus?
- Missugune on arutelude retoorika *online*'is?
- Missugune on arutelude retoorika *offline*'is?
- Kuidas leiavad arutelud lahenduse?

II METOODIKA JA VALIM

2.1. Meetod

Empiirilise materjali kogumiseks olen valinud kvalitatiivse meetodina semistruktureeritud küsitluskavaga fookusgrupi intervjuu, täiendatuna projektiivtehnikaga. Kvalitatiivset meetodit kasutan seetõttu, et antud teema on uurimisobjektina uus ning kuna oluline on teada saada noorte tüdrukute arvamusi ja nägemusi kiuslikkuse avaldumisest Facebookis, siis sobib meetodiks just kvalitatiivne uurimisviis. Meetodi valikul pidasin silmas ka fakti, et kvalitatiivne uurimisviis paneb rõhku sõnade tähendustele, nende intensiivsusele ja sagedusele ning uuritavate kogemusele ja arusaamadele, mis võimaldab hiljem teha kuuldust tõlgendusi ja järeldusi (Denzin & Lincoln 1998, Laherand 2010).

Fookusgrupi intervjuu sai valitud eelkõige seetõttu, et see meetod annab noortele võimaluse üksteist täiendada ning seeläbi saab uurija rohkem informatsiooni kui individuaalse intervjuu käigus. Uwe Flicki (2006) kohaselt toetavad ja ärgitavad rühmaliikmed üksteist oma mõtteid, tundeid ja kogemusi jagama, mistõttu võib fookusgrupiintervjuu anda rikkalikult informatsiooni. Ka Krueger (1988: 44) märgib, et inimene on sotsiaalne olend, kellele meeldib suhelda. Rühmaintervjuu võimaldabki just üksteisega suhtlemist ning see omakorda loob osalejate jaoks loomuliku keskkonna. Oma tunnete, mõtete, arvamuste ja kogemuste väljendamisel on inimesel tihti vaja kuulda kellegi teise arvamust, enne kui ta enda oma oskab mõtestada (Krueger 1988). Eelpool nimetatud aspektid on fookusgrupiintervjuu plussideks.

Samas on fookusgrupi intervjuu meetodil kahtlemata ka oma miinused. Vaatamata sellele, et fookusgrupiintervjuu põhiolemuseks on soodustada arutelu ja diskussiooni teket, võib mingil momendil liigne vabadus oma mõtete avaldamisel viia selleni, et rühm ei allu enam moderaatorile. Viimast eriti juhul, kui intervjuueerija on antud vallas kogenematu. Probleeme võib esineda ka intervjuueeritavatest lähtuvalt – nende iseloomud võivad varieeruda seinast seinast, raskendades intervjuu läbiviimist. Samuti tuleb olla ettevaatlik andmete analüüsil, kuna andmete maht on suur ning sellega kaasneb oht tõsta esile kontekstist väljakistud kommentaare (Krueger 1988: 46). Vaatamata eeltoodud meetodi võimalikele miinustele, langes antud uuringu puhul valik siiski fookusgrupiintervjuu kasuks.

Vestluse läbiviimiseks kasutasin semistruktureeritud intervjuu kava (Lisa 1), mille koostas uurimisküsimustest ning teooria peatükis välja tulnud tendentsidest lähtuvalt. Semistruktureeritud kava aitab teemas püsida ning vajadusel noori õiges suunas juhatada.

Intervjuu kava koosnes neljast osast. Esimene osa oli sissejuhatav, milles uurisin valimis olnud tüdrukutelt nende üldise Facebooki kasutamise praktika kohta. Järgmine osa puudutas kiuslikke postitusi – seda, kuivõrd tüdrukud neid on Facebookis näinud, mil viisil need avalduvad, milliste teemadega seoses kiuslikke postitusi kõige enam on märgata, millised kiusajad on fookusgrupis olevate tüdrukute arvates poisid ning millised tüdrukud. Teise osa küsimusi toetas loominguline ülesanne, mille raames tuli tüdrukutel paberile joonistada või kirjutada näidispostitused minu poolt ette antud märksõnade kohta.

Kava kolmanda osa eesmärgiks oli teada saada kuivõrd oluline on valimis olevate tüdrukute arvates postitusele antav tagasiside, olgu selleks siis kommentaar või *like*. Uurisin, kuivõrd on tagasiside ise kiuslik ning kui palju on tüdrukud märganud teiste, sh õpetajate ja vanemate sekkumist, kui kellegi kallal nõogitakse, kedagi mõnitatakse või kiusatakse.

Viimases osas soovisin teada, kuidas on kiuslikkus päris- ja virtuaalmaailmaga seotud – kui palju näevad fookusgrupis olevad tüdrukud, et kiuslikkus ühest keskkonnast teise üle kandub, millised on need teemad, mis üle kanduvad ning kuidas tülid erinevates keskkondades lahendatakse.

Intervjuu läbiviijana oli minu ülesandeks olla vestluse moderaator, kes esitab küsimusi, ärgitab noori omavahelisele arutelule ning vaatab, et kõik saaksid sõna. Fookusgrupi intervjuude puhul ei esitata küsimusi kõigile eraldi, vaid püütakse meelitada uuringus osalejaid ise oma arvamusi ja kogemusi avaldama (Laherand 2010).

Uuringus osalenud tüdrukute mõtete, kogetu ja nähtu paremaks edasiandmiseks kasutasin projektiivtehnika, mis antud töö puhul seisnes kolmes erinevas ülesandes. Need ülesanded valisingi eelkõige sellepärast, et saada paremat pilti kiusamise, draama, konflikti ja kuulujutu kui mõistete seletamisel. Leidsin, et paludes tüdrukutel mõisteid ainult suuliselt defineerida, võivad nad oma mõtete edasiandmisel hätta jääda, mistõttu on keeruline teostada hilisemat analüüsi. Konkreetsete näidete kaudu lootsin saada parema ülevaate noorte nägemusest.

Esimeses ülesandes tuli uuringus osalejatel gruppides välja mõelda näidispostitused, mida saaks iseloomustada eelpool mainitud mõistetega. Teises ülesandes, mille tarbeks valisin kirjutatud postitustest välja mõned näidised, palusin noortel mõelda, kuidas nad antud postitustele Facebookis reageeriksid – kas, kuidas ja miks kommenteeriks või *like*'iks. Kolmandas ülesandes, kus kasutasin samu näidispostitusi, arutasime läbi postituste päritolu – kas need postitustes esinevad probleemialged on alguse saanud *offline* või *online* keskkondadest, kuivõrd võiksid teemad üle kanduda teise keskkonda ning millisena näevad tüdrukud lahendusi.

Tulemuste analüüsimiseks kasutasin *cross-case* meetodit, mille puhul saab analüüsida üht teemat ja toodud näiteid erinevate vastajate lõikes. Lisaks otseselt väljaöeldule on oluline uurida ka seda, mis on peidetud n-ö ridade vahele – mida rõhutatakse, kuivõrd kasutatakse kaudset kõneviisi, kuidas väljendatakse positiivseid ja negatiivseid emotsioonide jne, kuid peamiselt kasutasin teksti analüüsimisel manifestest analüüsi ehk uurisin seda, mis on nähtav ja noorte poolt otse välja toodud (Masso 2011). Saadud tulemuste põhjal moodustasid koodid, mille iseloomustamiseks kasutasin noorte poolt toodud tekstinäiteid.

Esimene intervjuu viidi läbi 28. detsembril 2011 ning selle kestvus oli 2 tundi 14 minutit, teine intervjuu tehti 4. aprillil 2012 ning selle kestvus tuli 1 tund 8 minutit. Mõlemad intervjuud viisin läbi Otepää Linnaraamatukogu lasteosakonnas, kus peale minu ja tüdrukute polnud kedagi teist. Vestlus salvestati sülearvutiga ning transkribeeriti hiljem (Lisa 2). Kuna tüdrukute toodud näited on päriselt aset leidnud, olen isikunimed asendanud tähtedega X, Y, Z ja C, kusjuures antud tähed ei tähista töö lõikes üht ja sama inimest.

2.2. Valim

Bakalaureusetöö uuringu valimi moodustasid Otepää Gümnaasiumi 10-12. klassis õppivad tüdrukud vanuses 17-19 eluaastat. Esimeses fookusgrupis, mida kasutasin seminaritöö tegemisel, oli tüdrukuid viis, teise fookusgrupiintervjuu tegin nelja tüdrukuga. Valimisse pääsemise kriteeriumiks oli Facebooki profiili omamine.

Flicki (2007: 195) kohaselt on tüüp fookusgrupi suurus 6-8 inimest. Teised autorid on fookusgrupi ideaalseks suuruseks pidanud ka pisut suuremaid rühmi, näiteks Kruegeri (1988: 27) arvates on ideaalne kui fookusgrupis osaleb 7-10 inimest. Samas võib intervjuu läbi viia rühmaga, milles on 4-12 inimest (*ibid*). Käesoleva töö valimi koostamisel lähtusin Kruger (1988: 27) soovitustest, mille kohaselt tuleb rühma moodustades eelkõige arvestada sellega, et selle koosseis oleks piisavalt väike, võimaldades kõigil osalejatel oma tähelepanekuid ja mõtteid avaldada, kuid samas piisavalt suur, et tekiks arvamuste paljusus. Intervjuu kestvuseks on tavaliselt 1 – 2 tundi (Patton 2002: 385).

Valimi koostamise puhul on oluline see, et osalejad oleksid üksteisega sarnased, mis tähendab seda, et nende mõttemaailmad oleksid samal tasemel (Litosseliti 2007: 32). Ühised kogemused ja sarnased vaated võimaldavad osalejatel üksteist täiendada. Kuigi Krueger (1988: 28) näeb, et ideaalse valimi moodustavad üksteist mittetundvad inimesed, siis antud töö kontekstis taoline valim ennast ei õigustaks. Leian, et teismeliste omavahelised suhtemängud ja nende eesmärgid tulevad välja siis, kui osalejad tunnevad üksteist, on Facebookis üksteise sõbrad ning läbi ühiste kogemuste suudavad nähtut paremini kirjeldada ja mõtestada. Samas nendin, et üksteise tundmine võib osutada ka takistuseks, kuna ühises arutelus osaledes võib juhtuda, et mingil põhjusel ei taheta või julgeta oma arvamust teiste kuuldes öelda.

Antud uurimistöös kasutatud valim on mugavusvalim ning valitud eesmärgipäraselt. Olles Otepäält pärit ning selle kooli vilistlane, soovin uurida, mil viisil suhtlevad ning näevad teiste tegemisi Facebookis minu kodukohas elavad teismelised tüdrukud.

Gümnaasiumiealised tüdrukud on uuritavateks sattunud eelkõige selle põhjal, et sellises vanuses noortel on kujunenud oma maailmapilt, oma arvamus ning igapäevaelus ollakse iseseisvamad kui põhikooliealised. Erinevate uuringute (Lobe et al 2011, Kalmus et al 2010) kohaselt veedavad Euroopa teismelised internetis keskmiselt kaks tundi päevas ning enamus neist omab kontot mõnes sotsiaalvõrgustikus. Eesti 9-16-aastastest kasutab internetti igapäevaselt 82% uuringus osalenutest ning 71% neist on profiil mõnes suhtluskeskkonnas (Kalmus et al 2010). Vanuse lisandudes eeltoodud arvud suurenevad (*ibid.*), mistõttu saab eeldada, et valimis olevad tüdrukud on kursis Facebookis toimuvaga ning oskavad nähtut kirjeldada ja seletada. Samuti jagavad hilisteismelised ning eriti tüdrukud personaalset

informatsiooni internetis ja suhtluskeskkondades kõige enam (Lenhart & Madden 2007), mille tõttu saab eeldada, et nad oskavad seejärel oma tehtut ka mõtestada.

Tüdrukud on antud valimis seetõttu, et nad on oma loomu poolest jutukamad ning suhtlemisaltimad. Samuti selgus danah boydi ja Alice Marwicki (2011) uuringust, et just tüdrukute omavaheline suhtlus Facebookis põhjustab kõige enam n-ö draamat. Kuigi poistel on draama tekitamises oma roll – tüdrukud mässavad internetis tihti just poiste tõttu, on poisid pigem veebi-diskussioonides kõrvaltvaatajad (boyd & Marwick 2011).

Antud töö valim ei võimalda teha üldistusi kogu samaealiste grupile, vaid annab kõigest põgusa ülevaate valimisse sattunud teismeliste tüdrukute nähtust, kogetust kui ka nende endi käitumismustritest Facebooki keskkonnas.

2.2.1. Valimi koostamise protseduur

Dawson & Manderson (1993: 26) soovivad, et osalejatega esimest korda ühendust võttes tuleks neile anda informatsiooni uuringu kohta, rääkida üldisest eesmärgist ning sellest, miks just nemad on valimisse valitud. Valimisse sattunud tüdrukutega ühendust võttes lähtusin ka Dawson & Mandersoni (1993: 26) arvamusest, et täpseid uurimisküsimusi ning konkreetset põhjust uuringu läbiviimiseks osalejad teadma ei pea, kuna see võib mõjutada intervjuu ja andmete kvaliteeti.

Käesoleva töö intervjuueeritavad leidsin Otepää Gümnaasiumi hobikoorist, mille liikmed on 10-12. klassi õpilased. Koori kuulub üldse ca paarkümmend noort. Olles ise koori endine liige tean, et seal valitsev õhkkond on sõbralik ja abivalmis, mistõttu eeldasin, et intervjuu valimisse ei satu tüdrukud, kes üksteist ei salli ning seeläbi intervjuu kvaliteeti halvendaksid.

Esimeseks intervjuuks valimi kokkupanemisel sain koori kuuluvate õpilaste nimed läbi tuttava, kes kooris laulab. Esimesena välistasin poisid, kuna antud töö eesmärk oli uurida just teismeliste tütarlaste omavaheliste suhete temaatikat. Seejärel välistasin viis kooris laulvat tüdrukut, kuna nemad ei omanud Facebookis kontot. Alles jäänud 11-le tüdrukule saatsin läbi Facebooki kirja (Lisa 3), milles tutvustasin ennast, uurimistöö olemust ning soovi viia selle

aasta sees läbi grupiintervjuu. Kuna 11 intervjuueeritavat on antud töö jaoks palju, seadsin endale eesmärgiks koostada valim nende põhjal, kes kolme päeva jooksul oma nõusoleku annavad. Oma nõusoleku andsid kuus tüdrukut, kellest nagu hiljem selgus, sai intervjuule tulla viis. Esimese fookusgrupi tüdrukud (Tabel 1) on töös kodeeritud vastavalt nende istumiskohale intervjuud andes (koodid: T1, T2, T3, T4, T5)

Teise fookusgrupi moodustamise puhul kordasin sama taktikat ning pöördusin läbi Facebooki (Lisa 3) esimeses fookusgrupis mitteosalenud kuue tüdruku poole. Nad kõik andsid mulle positiivse tagasiside, ent viimasel hetkel selgus, et kaks neist ei saa intervjuul osaleda. Teise fookusgrupi liikmed (Tabel 1) kodeerisin, vastavalt istekohtadele ning jätkates eelmise fookusgrupi koodide süsteemi, järgnevalt: T6, T7, T8, T9.

Kuigi mõned intervjuus osalenud tüdrukutest on juba täisealised, otsustasin e-kirja teel küsida uuringus osalemiseks nõusoleku ka noorte vanematelt (Lisa 4). Iga vanem kirjutas seepeale, et annab nõusoleku oma tütre intervjuueerimiseks. Lisaks soovis üks vanem, et noored võiksid saadud tulemustega hiljem tutvuda.

Tabel 1. Valimi üldandmed

Kood	Klass	Vanus
1. Fookusgrupp		
T1	10	17
T2	11	17
T3	10	17
T4	11	17
T5	12	18
2. Fookusgrupp		
T6	11	17
T7	11	18
T8	12	19
T9	12	18

III UURINGU TULEMUSED

Tulemused on esitatud lähtuvalt peamistest uurimisküsimustest. Suures plaanis on need jagatud kolme alapunkti. Neist esimene räägib sellest, kuivõrd näevad teismelised tüdrukud Facebooki keskkonnas kiusamist, draamat, konflikte ja kuulujutte ning mil viisil noored neid mõisteid seletavad. Teine alapunkt uurib kiuslike postituste tegemise eesmärke, teemasid, mis kiusamist esile kutsuvad ning seda, kuivõrd ja kuidas teised Facebooki kasutajad arutellu sekkuvad. Kolmandas punktis on kirjeldatud seda, kuivõrd levivad valimisse sattunud teismeliste tüdrukute arvates kiusamised ja kuulujutud Facebookist tavaellu ning mil viisil need lahendatakse. Märkusena lisan, et kõik toodud näited, on seotud päriselt aset leidnud juhtumitega.

3.1. Facebook kiuslike postituste keskkonnana

Käesolev alapeatükk räägib esmalt üldiselt, mil viisil uuringus osalenud tüdrukud Facebooki keskkonda näevad – kuivõrd esineb seal kiuslikkust, millised on põhilised viisid oma pahatahtlikkuse väljendamiseks ning mis kiusajaid üldiselt iseloomustab. Hiljem on mindud süvitsi ning kirjeldatud, millised on kiuslikkuse vormid, keda nähakse peamiste kiusajatena, mis nende tegevust iseloomustab ning millised on peamised põhjused eakaaslaste tögamiseks.

Tüdrukutega Facebookist ja selle sisuloomest rääkides selgus, et peamiselt märkavad nad keskkonnas erinevaid reklaami, mängude taotluste ja ahelkirjade jagamisi. Viimane on tüdrukute arvates eriti varateismeliste hulgas levinud Facebooki kasutamise praktika. Ühtlasi märkisid intervjueeritavad, et taolised postitused neid üldse ei huvita. Kõige enam näevad fookusgrupis olevad tüdrukud Facebooki uudisvoos linke ja staatuseid. Esimesed on intervjueeritavate hinnangul enamasti YouTube'i laulud, mida postitavad peamiselt vanemad sõbrad ning teised kirjeldavad suures osas seda, mida hetkel tehakse. Samuti jagatakse teistega nalju (9GAG) ja anekdoote. Taolised staatused peegeldavad tüdrukute arvates seda, et postitajal on igav.

T6: a hästi tihti on need postitused mingid nõmedad ... 9GAGi asjad ...

T5: kui ikka igav on, siis pannaksegi niimoodi, umbes et „istun üksi kodus, igav on“

Kiuslikke postitusi, piltide ja kommentaaride jagamist fookusgruppides osalenud tüdrukud ise ei maininud. Alles siis, kui juhtisin nende tähelepanu kuulujuttudele, draamale ja kiusamisele, leidsid esimeses fookusgrupis osalenud, et kui sellesse teemasse süveneda, on taolisi postitusi Facebookis küllaltki palju.

T5: siis kui korralikult süveneda, siis ... aga üldjuhul jagamiste ja nende juures see lihtsalt läheb nagu niimoodi üle sujuvalt. Kui nagu mingi huvipakkuv inimene ei ole siis ...

Teises grupis olnud tüdrukud rääkisid samas, et nemad kiuslikkust Facebookis väga ei näe. Seda asjaolu seletati sellega, et ju nad pole siis Facebookis nii aktiivsed ning teiste postitustesse väga ei süübita.

T8: tekstina pigem. A samas ma ei tea ... et ma eriti ei näe selliseid asju. See on vist eri ringkonniti erinev.

T7: võibolla on asi lihtsalt selles, et ei ole nii, äää, suured kasutajad Facebookis

Samas nähtus intervjuudest, et nii, kui üks tüdrukutest arvas, et mingi asi võiks kiusamise alla liigituda, ütles keegi teine, et samas saab seda naljana võtta.

T4: see ei ole väga negatiivses mõttes, minu jaoks on see pigem nali, et mulle meeldibki, mulle meeldivadki natuke sellised nagu ... natuke liiale minevad naljad.

T7: ja asju võetakse rohkem nagu huumoriga. Et kui vahel on pilt ja selle alla hakkab midagi tulema, et ütks tulistab ja siis teine peab ka vastu ütlema või kuidagi ära panema ... et selliseid olen nagu suht palju näind. [---] ei see ... mina võtan rohkem selliseid asju nagu naljana, et ei võta nagu tõsiselt, et on konflikt.

Viimane näide toob ilusti välja asjaolu, et noored küll näevad, et kedagi kiusatakse või kellegi kallal nõõgitakse, ent nende arust on sageli sellisel juhul tegemist lihtsalt sarkastiliste naljadega; ning mõningal juhul nähakse, et postitaja ise kutsub taolist käitumist esile.

T2: ta on ise ka selline, et kes nagu hullult hoopleb ...

Kiuslikest postitustest ja kommentaaridest rääkides märkisid tüdrukud, et neid teevad ikka need, kes on omavahel tuttavad ning vahel on nad märganud ka selliseid juhtumeid, kus isegi sõber nimelt teist provotseerib. Tuues näiteid, rääkisid tüdrukud nii sellistest olukordadest, mida nad on näinud, kui ka nendest, mis nende endiga on juhtunud. Seega saab öelda, et kiuslikke kommentaare, kuulujutte jne postitavad ja levitavad nii nende sõbrad kui tüdrukud ise. Kuigi nõustatakse, et tegemist on sarkastiliste naljadega, mainitakse enda tegemiste juures kohe ära see, et isik, keda n-ö kiusatakse, on tuttav ning seetõttu ei saa tehtavat võtta kiusamisena.

T6: üksteise üle ja ... teiste üle ja ... et keegi ei solvu, et lihtsalt ongi lõbus nagu [---]ee jah, võib-olla veidike, aga see on just see, et sa tead seda inimest ja tema kiiksu ja ta ise ka naerab selle üle, et siis see on nagu heatahtlik huumor

T9: oled harjund, vaata, nende inimestega

T7: ega võõrastega ei hakkagi seal nagu midagi kommenteerima

Kui kuulujuttudest või draamadest rääkides ütlevad tüdrukud, et vahel ikka juhtub, et ka nemad kommenteerivad või räägivad asju edasi, siis kiusamine tundub olevat tõsisem ning noored tunnistavad, et mõtlevad hoolikalt, enne kui midagi kirjutavad.

T4: ükskõik, mis postituse ma teen, ma mõtlen alati hullult hoolega läbi, et kas ma ikka peaksin nii kirjutama. Ma kardan, et mis sinna alla pärast tuleb. Täiega kaua mõtlen asju läbi.

T8: ma olen ka näinud. X-l on hästi tihti Facebook lahti. Näiteks mina avastasin ka oma kooli arvutist tema Facebooki ja ma mõtlesin, et kas ma kirjutan, et „tere X, mina olen T8 ja ...“ et kas ta ükskord juba õpib? Naeravad.

Rääkides tüdrukutega küberkiusamisest, leidsid nad, et see on laias laastus kiusamine läbi interneti. Samas oldi oma seisukohtades vägagi äärmuslikud, kuna osade jaoks oli küberkiusamine rohkem seotud perversiteadega ning surve avaldamisega, teiste jaoks väljendus see pigem üldiselt interneti võimaluses kellelegi halba teha.

T5: enamjaolt käivad sinna [küberkiusamise alla] pedofiilid.

T4: ei, kiusamine minu jaoks ei ole otseselt seotud pervertidega ... et see on selline noorte omavaheline, et kasutatakse ära interneti võimalusi, et üksteisele kätt keerata.

Seega nähtub, et Facebookis leidub küllaltki palju kiuslikkust ning eelkõige iroonitsevad eakaaslaste kallal sõbrad ja tuttavad. Kuigi küberkiusamist näevad uuringus osalenud tüdrukud kui kellelegi haigettegemist interneti teel, ei nimetata oma tegevust kiusamiseks vaid seetõttu, et üksteist tuntakse ning eeldatakse, et sõber saab naljast aru.

3.2. Teismeliste vaheline kiuslikkus

Fookusgrupiintervjuudest selgus, et peamise vanusegrupina, kes Facebookis kiuslikke postitusi teevad, õelalt kommenteerivad või kohatuid pilte panevad, nägid gümnaasiumastmes käivad tüdrukud 12-16-aastaseid noori. Samas leiti, et postitustes leiduv sarkasm ja ironia on omased vanematele kasutajatele.

T8: teismelised ...mingi 12 kuni ...

T2: siukseid sarkastilisi asju ja neid tuleb ikka vanemate poolt minu meelest. Kas või see X-i pilt (muskli pilt), vaata mis sinna hakkas tulema ...

Kiusamist kui sellist kutsuvad uuringus osalenud tüdrukute meelest kõige rohkem esile pildid ja videod, kuna need annavad tõendusmaterjali selle kohta, et teatud isik on kuskil viibinud ning midagi teinud.

T4: pilt on nagu lihtne, selline suur tõestusmaterjal ka, vaata, et siis ei saa keegi öelda, et aa, et sa ei tea midagi.

Kiuslikud videod on tüdrukute hinnangul tehtud peamiselt pidudel, kus inimesed on purjus. Taoliste videote üles laadimist seostavad intervjuueeritavad kiusamisega seeläbi, et kui nemad on selles videos kained, kuid teised kõrval purjus, jätab see ka kainetest peolistest purjus oleku mulje. Kuna enamasti on pildid Facebookis näha kõigile sõbralistis olijatele, siis võivad neile peale sattuda nii õpetajad kui vanemad, mis võib kaasa tuua pahandused nii koolis kui kodus. Pealegi ei küsi video omanik üldjuhul selle internetti üleslaadimiseks asjaosaliste luba.

Seevastu, kui video on parooliga kaitstud ning videos osalejate käest on postitamiseks saadud nõusolek, ei näinud tüdrukud selle levitamises midagi halba.

T3: kui küsitakse onju, et kas ma võin panna üles ... aga seda just ei tehta

Samas leidsid fookusgruppides osalenud, et video kui kiusamisvahend on kiusamiseks siiski natuke tülikas, kuna ei paku kohest informatsiooni – seda tuleb enne vaadata, samas kui pilt näitab koheselt, millega on tegu, pakkudes hetkega võimaluse kujundada arvamus ning kirjutada kommentaar. Lisaks näevad tüdrukud piltide puhul seda, et igatüks saab neist isemoodi aru, tekitades arvamuse paljususe ning seetõttu tekib piltide alla rohkelt erinevaid kommentaare.

T4: jah, ja video on pikk asi, et keegi ei viitsi seda üles laadida. Pilti sa ei pea lahtigi võtma, sa juba näed seda.

T2: pilte saab hästi nagu mitut moodi tõlgendada ka nagu või noh ... üks näeb ühte asja teine näeb teist ja siis tuleb ...

Kommentaaries hakatakse meenutama peol toimunut, mis annab kõneainet teistele jälgijatele ning peamisteks kommentaaride kirjutajateks on sellistel puhkudel sõbrad, eakaaslased.

T6: hakkab mingi faktide meenutamine pihta ... et vaata, mis sina seal tollega tegid ja ...

T9: ma tahtsin enne seda ka öelda, et minu meelest piltide all like'ivad pidevalt ühed ja samad inimesed, et alati kõige kõik need sõbranna like'ivad või kommenteerivad ...

Fookusgruppides arutledes leiti, et kiusamist võib omakorda süvendada see, kui pildi autor (Vt ka joonis 1) on teistest veidi erinev. Näiteks kui tegemist on noorega, kellel on väike vaimne puue, kuigi inimene ise on hästi suhtlemisaldis ja sõbralik. Peale väikest arutelu leidsid tüdrukud, et kuna postitaja ise kiuslikkust enda suhtes ei taju, ei näe ka nemad sarkastilistes märkustes suurt probleemi.

T1: tal pole mõistusega päris ...

T2: ta leiab endale mingi asja ja siis ta hoopis ... jah, et midagi nagu leiab ja siis ... igast asju, mida ta proovind on, ta on iga asjaga omast arust nii hea, vaata ...

T1: samas ei saa talle seda nagu pahaks ka panna, sest ta on ju haige ...

T3: a see kukub tal nii valesti välja lihtsalt, et selle pärast hakatakse norima. Just see, et ta nagu ei põe ka selle pärast.

Intervjuu käigus räägitut kokkuvõttes näeme, et tüdrukud näevad pahatahtlikkust nii piltide, videote kui kohatute kommentaaride puhul. Samas on suur tõenäosus, et pilt, mis kogub palju negatiivset ja sarkastilist tähelepanu, ei ole oma iseloomult kiuslik – nõõkivaid kommentaare saab pigem pildi autor, olenemata sellest, mis on pildil.

3.3. Kiuslikkuse vormid

Antud alapeatükis on vaadeldud nelja erinevat kiuslikkuse mõistet, mis joonistusid välja danah boydi ja Alice Marwicki (2011) uuringust.

3.3.1. Kiusamine

Kiusamine seostus valimisse sattunud tüdrukutel eelkõige kolme tegevusega – ilma pildil olija nõõsolekut omamata peopiltide levitamine; piltide alla halvustavate kommentaaride kirjutamine ning kellegi poolt lahtiunustatud Facebooki konto omavoliline kasutamine.

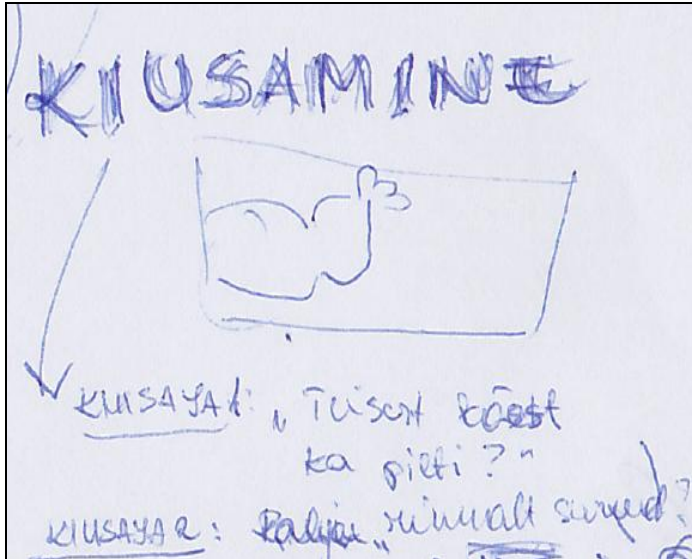
T9: me panime ka, et piltide ilma loata lisamine, et siis kui ei ole nõõsolekut küsitud ... ning kui ei võeta maha ka.

T8: ja siis nagu ... halvustavad kommentaarid võib olla nagu ka.

T1: Facebooki kiusamine on ainuke, mida ma olen nagu, nagu nüüd viimasel ajal, mis mul on meeles, on see, kui keegi jättis oma Facebooki kooli sisse onju ... jah, ja geiporno pandi taustaks talle sinna kõik ja ...

Kommentaariid võivad olla kirjutatud heauskse pildi alla, mis tähendab seda, et pildi panija laeb foto üles eesmärgiga näidata tehtud tööd või mingit saavutust, mille peale teised kasutajad kirjutavad kahemõttelisi kommentaare. Fookusgrupis olnud tüdrukud joonistasid kiusamise näiteks ühe pildi (Joonis 1), millel oli kujutatud rusikas kätt demonstreerimaks

jõusaalis ülespumbatud muskleid. Facebooki postitatud pildi alla hakkas aga tüdrukute kohaselt kogunema kiuslikke ning iroonilisi kommentaare nagu „pane teisest käest ka pilt“, „palju rinnalt surud?“, „tee mulle ka jõusaali kava“ jne.

Joonis 1. Näide kiusamisest Facebookis

Kiusamine *online*'is on seega tüdrukute hinnangul suuresti halvustavate kommentaaride või märkuste tegemine; aga ka võõra konto omavoliline kasutamine ning andmete muutmine selleks, et teise üle nalja teha. Kui varateismeliste puhul on kiusamine rohkem *offline*-keskkonnas, mis väljendub nii verbaalses kui füüsilises tegevuses, siis fookusgrupis osalenud tüdrukute hinnangul on kiusamine hilisteismeliste puhul kandunud paljuski just veebikeskkonda, avaldades suuresti irooniliste kommentaaride näol.

3.3.2. Konflikt

Konfliktide allikatena nägid fookusgruppides osalenud tüdrukud selliseid staatuse postitusi, mis on provokatiivsed, või toovad oma reaktsioonides ning vastukommentaaries kaasa tugevaid vastandumisi ja vaidlusi.

T8: ... vaidlemine ükskõik, kus. Et kas siis staatuse uuenduste all või ... mai tea.

T5: ai, ma mäletan, mul oli kunagi staatuses see, et umbes, et kui, see läheb veits teemast välja, aga, et „kui tüdruk magab mitme mehega, onju, et siis on ta lits, onju, aga kui mehed

magavad siis ühe õhtu jooksul nagu mitme tüdrukuga, siis nad on hull panod, onju“. Tekitasin sellest sellise probleemi Facebookis, et mul tuli isegi sinna vähemalt mingi 100 kommentaari. Saad sa aru, seal oli täielik selline ... kõigil oli midagi öelda. Ja ma panin siis üksi nende poiste vastu. Ma arvan, et kui me oleks nagu näost-näkku seda teemat arutanud, siis ma poleks ellu jäänud tol hetkel.

Räägitust ilmneb, et tavaelus tekitavad konflikte noortevahelised eriarvamused ja tülid, ent neid situatsioone ei kirjelda uuringus osalenud tüdrukud eriti lennukalt, mistõttu võib oletada, et need pole ka nii tõsised.

T1: konflikt ... eriarvamused, tülid.

T4: konflikt ... no näiteks kui X toob tunnis mingi arvamuse ja siis nad hakkavad vaidlema.

Toodud näidete põhjal joonistub selgelt, et uuringus osalejate arvates peitub konflikti olemus erimeelsuses ja eri arvamustes, mis omakorda viivad tülide ja vaidlusteni ning seda nii päriselus kui virtuaalmaailmas.

3.3.3. Draama

Kui kuulujutu olemuse seletamise ja kirjeldamisega fookusgruppides osalenud tüdrukutel raskusi polnud, siis draama mõiste lahti mõtestamiseks tõid nad vägagi erinevaid näiteid. Peamiselt võib kuuldu põhjal väita, et nii nagu suhted annavad põhjust kuulujuttudeks, annavad nad põhjust ka draamaks. Tüdrukute jutust jääb mulje, et draama ei peitu siinkohal mitte selles, et keegi postitas midagi või määras endale uue suhtestaatuse, vaid pigem selles, mis postituse all toimuma hakkab.

T4: aa, Facebooki draama on see, et mingisugune X on jälle vallaline onju. Siis on kõik mingi „Oo my god! Oo my god“

T8: jah, et mingi „seda ma arvasingi“ ja siis mingi ... aaa, et pärast esimest aprilli, kui kõik panid ennast suhtesse, siis tuli, et „oh, küll on hea“ või mingi siuksed asjad ... et „küll on tore, et te pole tegelt koos“ või mingid siuksed asjad.

T9: üks kommentaar, mis just hiljuti ... et läksime suhtesse ja siis keegi kommenteeris, et „kui

Facebookil oleks dislike nupp, siis ma vajutaks umbes seda nagu“

Tüdrukute toodud näidetest ning hääletoonist kõlas läbi ka see, et suhtumine postitustesse sõltub eelkõige sellest, kes on postituse autor ehk oma lähedaste postitusi loetakse süvenenumalt. Samas just esimeses fookusgrupi osalenute hulgas paistis olevat rohkem uudishimulikke tüdrukuid, kes hoiavad end kursis ka nende elus toimuvaga, kellega nad otseselt ei lävi.

T8 – ma kõiki piltegi juba ei ava. Et sa näed juba, et kes-mis inimene, et kui see inimene mängib sinu elus rolli, et siis sa avad.

T4: see oli nüüd konkreetselt see situatsioon, et mind ei huvitand, ma lihtsalt nägin seda ja siis ma lugesin neid kommentaare ... ainuke asi, mis mind huvitas, oli see, et miks. X-i ei vaatancki, ma läksin otsima seda Y-i Facebooki kontot ...

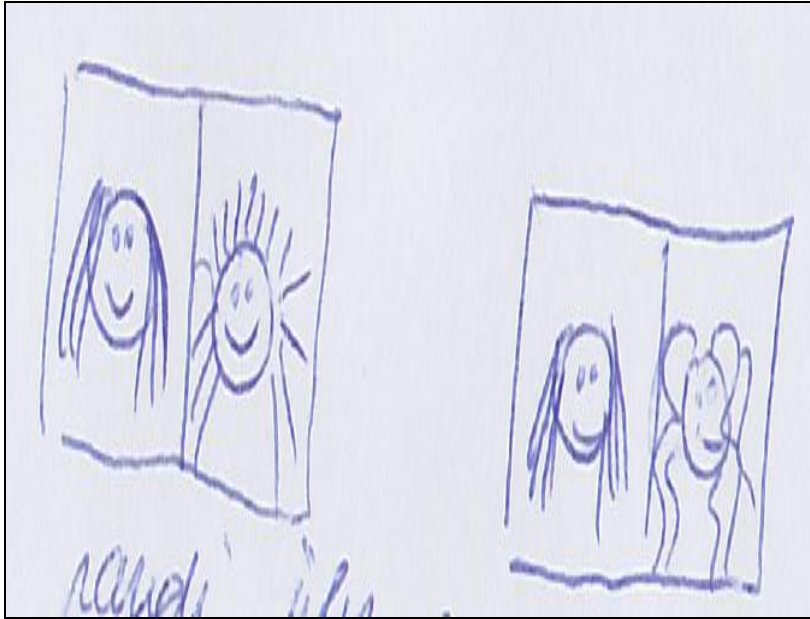
Draamana nähakse veel selliseid postitusi, mis provotseerivad teisi kasutajaid postitaja poole pöörduma, uurides, milles asi, mis juhtus või miks, ent postitajalt nad vastust ei saa, kuna too ei taha põhjustest rääkida.

T4: oh, ja see ka, kui kirjutatakse Facebooki, et umbes, et „oh, täiega õudne päev, mul on nii kurb tuju, nii õudne asi juhtus“. Ja kui keegi siis küsib, et mis siis juhtus – „Ma ei taha sellest rääkida“ (naeravad). Mida sa provotseerid seda, kui sa ei taha sellest rääkida, onju.

Draama kui mõiste eripalgelisust näitab tüdrukute toodud näide (Joonis 2), kus Facebooki riputati üles kaks pilti – üks oli pandud heatahtlikult, näidates kahe inimese vahelist sarnasust, teine oli aga ajendatud esimesest ning postitatud selleks, et esimest mõnitada.

T5: draamat ma tean! X pani mingi pildi ülesse onju ... endast. Ja kõik kirjutasid, et hull ilus. Ja Y pani samasuguse pildi, pani enda. Täitsa pekkis, sellest tuli ikka ränk draama ju.

T4: vot see oli see, mida ma lugesin ja jälgisin, vaata.

Joonis 2. Draama näide Facebookis

Fookusgruppides räägitust nähtub, et draamana nähakse tavalist sõpradevahelist nääklemist ning tihtipeale polegi tülits mingit konkreetset põhjust. Küll aga peitub selles provokatsioon, kuna üks osapooltest teab, et teine läheb suhteliselt kiiresti närvi. Tüdrukute hinnangul provotseeritakse alguses sellepärast, et on naljakas, aja jooksul aga kogub vaidlus üha rohkem tuure ning lõpuks minnaksegi tülli.

T2: *ei, see ei olnud üldse nii ... seda saab võtta ka naljana, et ma ei öelnud seda üldse tõsiselt. Aga sa võtad kohe nagu nii südamesse ... vahest. Aga samas, sa võtad seda meelega, sest sa tead, sa tegelikult tead, et ma ei mõtle üldse midagi halba*

T4: *jah, aga samas need nagu muutuvadki lõpuks tülideks, sest me krutime ennast niivõrd ülesse, et ...*

Samuti nähakse Facebookis toimuvat draamat tihtipeale varateismeliste kasutajate käitumises, mis väljendub ebasüüdsate piltide ülespanekus ning suhetemängudes.

T8: *kõige imelikum on see, kui mingi 12-13-aastane tsikk teeb ... meigib ennast ära ja siis ... mingi alkoholipudel, et siis on küll et „mida sa teed?“*

T4: *kui vana sa oled? Mingi 12 ja topid mingi selliseid pilte (tõmbab demonstratiivselt pluusi eest alla poole, et rinnad rohkem paljastuksid) ja siis on mingid seelikud ja siis on suhted,*

kõik on mingi suhtes juba 5aastaselt ja hullu draamad. Mul pole eluski nii palju suhteid kui mõnel mingi 10 aastasel juba praegu olnud neid suhteid.

Omajagu draamat põhjustavad uuringus osalenud tüdrukute arvates pildid, millel kujutatakse haiget last, vigast looma vms ning neid postitusi jagatakse abi leidmise eesmärgil.

T7: mingid koledad videod pannakse üles ja siis pildid ... ja sellele järgneb siis sõimamine, et „issand kui jube, et miks nii tehakse“ ja ...

T6: ja siis tulevad mingid drama queenid välja ja ... kui mingi koer visatakse mingi katuselt alla ja ... „kes seda üldse nagu jagab?“. Siis hakatakse seda autorit seal sõimama, et „kes selle üldse üles pani?“ ja siis neid inimesi ja ...

Just nn maitse üle vaidlemine, mis põhjustab omajagu konflikte, põhjustab tüdrukute arvates ka draamat. Näiteks on pandud tähele, et mõne muusikavideo lisades hakkavad video kommenteerijad vaidlema selle üle, kuidas postitajale saab selline lugu meeldida.

T8 – oi jah, siis seal all on küll draamat ... kellele meeldib ... eakaaslased on tavaliselt need, kes hakkavad, et „Issand jumal, kuidas sa võid? See on nii nõme!“

Kuigi uuringus osalenud tüdrukute jutust kõlab läbi mõte, et neile kiusamine ei meeldi, nad ei poolda seda ning mitmed neist ei puutugi taoliste postitustega Facebookis kokku, jälgivad osad neist draamasid, kuulujutte ja kiusamist siiski huviga. Näiteks tunnistasid mõned fookusgruppides osalenud, et otsivad vahel ka Facebookist vanemaid postitusi, milles oli näha, et seal hakkab midagi toimuma ning millele on oodata palju kommentaare. Postituste pikemaegset jälgimist saab tüdrukute kohaselt seletada nii sellega, et kes on postituse autor ehk oma sõprade (kiuslikke) postitusi jälgitakse suurema huviga, kui ka sellega, et on lihtsalt igav.

T4: no see X-i pilt mind üldse ei häirind, kuna nad olid sarnased. Aga see Y postitus oli selline draama, aga samas mind huvitas ... vot see oli see, mida ma lugesin ja jälgisin, vaata.

T2: uudishimu lihtsalt

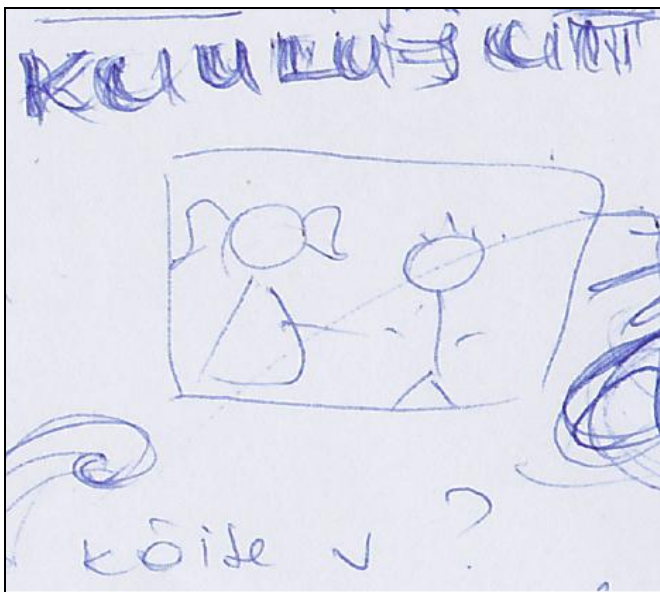
T3: oleneb inimesest ka, kes seal kirjutab

T5: oleneb tujust, oleneb, kui igav on. Kui kodus midagi tegema ei pea, siis loed kõik läbi ... ja siis hakkad refreshima. Rängalt. Alati kui mingi uus teade tuleb. Ma olen viis tundi järjest olnud Facebookis.

Eelpool kirjutatud vaadeldes näeme, et kui kiusamine, kuulujutt ja konflikt on kuigivõrd ühiste tunnustega, siis draamat kui mõistet on noortel raskem seletada. Viimasest annab aimu ka toodud näidete paljusus. Joonisel 2 kirjeldatud sündmuste üle arutledes leidis üks tüdrukutest, et see on hea konflikti näide, mis viitab ühtlasi sellele, et draama on uuringus osalenud teismeliste tüdrukute jaoks mõnevõrra laiem mõiste ning võib sisaldada endas mitmeid elemente, sealhulgas konflikte, kuulujutte jne.

3.3.4. Kuulujutud

Kuulujuttude osas uuringus osalenud noortel eriti palju erinevaid arvamusi ega nägemusi polnud. Ühiselt leiti, et kuulujutud on seotud suhetega – olgu see siis veebis või *offline*-keskkonnas. Fookusgruupiintervjuude põhjal võib väita, et tüdrukute arvates saavad Facebookis kuulujutud alguse kas piltidest, millel on kujutatud kaht vastassoost inimest (Joonis 3) või kahemõtteliselt kirjutatud kommentaaridest, millele järgneb arutelu tavaelus.

Joonis 3. Kuulujutu näide Facebookis

T3: „nii nunnud olete“

T4: ja siis kõik teavadki, järeldavadki, et olete suhtes. Ja siis tulevad klatšiuudised. Tegelt on õde ja vend.

T8: Kui siis, et nagu kommentaarides tulevad välja mingisugused asjad. Keegi mainib ümber nurga mingit asja.

Ühtlasi tekitavad tüdrukute arvates kuulujutte libasuhted, mis tähendab seda, et õeks, vennaks või abikaasaks on märgitud need, kes seda tegelikult pole.

T4: kuulujutt on ka see ju tegelikult kui X paneb ennast Y-ga suhtesse kuigi ta ise ütles et ta tegelikult ei käi temaga ju.

Huvitavat aspekti kuulujuttude olemusse lisab tõik, et tüdrukud on märganud Facebookis kommuune, mille pealkirjas sisaldub „Tunneme kaasa“. Uuringus osalenud tüdrukute arvates viib selline sõnastus koheselt mõttele, et keegi on surnud või midagi kohutavad on juhtunud, ent lehekülje avades selgub näiteks, et keegi on hoopis oma suusakepi murdnud ning seetõttu avaldatakse kaastunnet. Sündmuse olemusse korralikult süüvimata võibki juhtuda see, et asjast hakatakse rääkima, ilma täit ülevaadet omamata. Tüdrukute meelest on taoline käitumine taunimisväärne.

T4: minule on need klubid natukene vastumeelsed selles suhtes, et või need värgid seal, sest kui sa ütled, et „tunneme kaasa kellelegi“, esimese asjana ma loen kohe, et keegi on surnud.

T2: ja siis võtad lahti ... suusakepp murti ära. See läheb põhimõtteliselt kuulujuttude alla ju ka, et kui keegi ei viitsi näiteks vaadata seda, siis arvab, et midagi ongi juhtunud.

Kui eelpool mainitud kommuunid põhjustavad kuulujutte, kuna sisaldavad provokatiivset pealkirja, siis osad tüdrukud teadsid rääkida, et on olemas kohe nn. kuulujutugrupid, kus omavahel teisi taga räägitakse.

T6: eee ... nagu tehakse mingid kuulujutugrupid nagu. Päril avalikult kuulujutte oma seinal ei levitata või nii. Ma küll ei ole näind, et räägitakse või nii. Aga ma olen ühes grupis ja räägitakse umbes, et keegi on rase ja siis ja siis kommenteeritakse seda.

Ka tavaelus annavad valimisse sattunud tüdrukute arvates kuulujuttudele alust peamiselt olukorrad, kus kedagi nähakse koos kellegagi, mille järel arvatakse, et nende vahel on midagi. Samuti on kuulujuttude allikaks oletused kellegi raseduse kohta.

T5: no kuulujutt ongi see, et kedagi nähti koos ja siis nad kindlasti käivad. Kusagil kõndimas ja siis tuleb mingi jutt.

T1: näiteks meie koolis on see nüüd, et see X vaata, et see on rase. Et jah, et kindlasti ta on rase. Mina arvan küll, et see on kuulujutt.

Kuigi fookusgruppides osalenute hinnangul on päriselus levitatavad kuulujutud tihtipeale võimsamad, nendivad nad siiski, et on taolisest tegevusest häiritud. Suhteid peetakse isiklikeks ning seetõttu ei ole teiste asi see, kes mida kellega tegi. Eriti suure pahameelega rääkisid tüdrukud neist isikutest, kes ise sündmuse juures pole olnud kuid levitavad seda, mida nad on kuulnud.

T6: ... aga kuulujutud need on ikka nii, et päriselus on palju hullemad ...

T4: misse sinu asi on! Ja mind häirib näiteks kui räägivad inimesed, kes ise ei olnud juures.

T2: mul oli ükskord niimoodi, et ma olin ise juures ja siis tuldi rääkima ja siis räägiti hoopis teist varianti ja ma ütlesin, et ma oli juures seal, siis oli suus kinni

Kui aga uurida tüdrukutelt, et kas nemad siis ise üldse kuulujutte ei levita, selgub, et meelega nad seda ei tee ning pigem on kuulujuttude levitamises süüdi keegi teine. Isegi juhul kui tüdrukud ise midagi edasi räägivad, mida nad on kuskilt kuulnud, ei nähta endal süüd, kuna see juba on kuulujutt.

T3: võib-olla niimoodi kogemata (naeravad)

T2: mis ma siis teen kui keegi võtab minu sõnast kinni ja siis ...

T4: ... aga see ongi, et kellelegi räägid midagi ja siis teised levitavad seda juttu. Võib-olla ma ise ma ka kogemata, et keegi räägib mulle midagi, et see on juba alguse saanud kuulujutt, aga no seda ei tea lihtsalt ... et see on mingi kõlakas

Fookusgruppides kuuldu põhjal võib järeldada, et teismeliste tüdrukute arvates on kuulujutud kombinatsioon inimsuhetest ja uudishimust. Kuigi tüdrukute seletuste järgi annavad

Facebookis olevad pildid, staatused ja kommentaarid suhteliselt palju ainekõmuks, räägitakse neil teemadel pigem päriselus kui Facebookis.

3.3.5. Varjatud sõnumid

Varjatud sõnumeid ehk sotsiaalset steganograafiat kasutatakse uuringus osalenud tüdrukute sõnul vähem kui muud laadi kiusamist, kuid aegajalt on taolisi salatsevaid postitusi siiski märgata. Pigem nähakse varjatud sõnumite postitamises enda tunnete kirjeldamist, läbi laulude või laulusõnade.

T4: näiteks mingid laulusõnad või mingi sellised asjad vaata mingi ... mis nagu näitab, et ma nüüd mõtlen sellest, täpselt konkreetset selle asja peale, siis ja siis nagu otse nagu välja öelda nagu ei taha kuigi kuigi see on nagu ilmselge millest see räägib tegelikult ju.

T2: niimoodi ikka on, et „üks teatud inimene tegi seda ja toda“

T6: ja siis on see, et hakatakse nagu tähelepanu tõmbama, et kes mis räägi mulle ka, et tule msn, et räägi mulle ka ...

Taoliste salasõnumite puhul on fookusgruppides osalenute sõnul aga kohe teada, kellele see konkreetne postitus on suunatud või mida postitaja ühe või teise mõtte või lauluga öelda tahab. Oma osa salasõnumite oskuslikul tõlgendamisel mängib noorte arvates nende elukoha väiksus – Otepää on koht, kus kõik kõiki tunnevad, mistõttu on teada see, kes omavahel läbi ei saa.

T3: siis on tavaliselt kohe teada, kellele see on suunatud ... kuna Otepää on väike koht ju.

T8: ja, kõik teavad ju, sest kui sa oled juba suhtes olnud mai tea juba mitu kuud ja kõik on näinud, et oled suhtes, siis on nagu obvious, et kohe on aru saada.

Varjatust näevad tüdrukud ka kommentaaride puhul märkides, et esmapilgul ei pruugi lugeja kiuslikkust näha. Seda eriti juhul kui kommentaari loeb keegi, kes ei tunne arutelus osalejaid.

T4: kui sa oled täiesti neutraalselt nagu, sa ei mõtle, et seal võiks mingi tagamõte olla, siis on see täiesti tavaline tekst mis sinna kirjutatud on noh, a kui sa nagu oskad natuke vaadata nagu, siis sa näed, et see on tegelikult mõnitavalt kirjutatud

Seda, miks mõningaid kiuslikke kommentaare ja postitusi tehakse n-õ läbi lilled, põhjendab üks tüdrukutest näiteks avalikus keskkonnas viisakaks jäämise sooviga. Teiselt poolt nähakse taolises teguviisis tähelepanu otsimist.

T4: nii öelda viisakuspiiridesse üritatakse jääda [---]

T6: see on ikka täiega näkku kirjutatud, et „palun, tahan tähelepanu“

Tulemustest nähtub, et sotsiaalset steganograafiat näevad tüdrukud Facebooki keskkonnas omajagu ning laias laastus jagunevad taolised salasõnumitest postitused kaheks: ühelt poolt on need taolised, mis väljendavad postitaja tundeid läbi laulusõnade või laulude endi, teisalt postitatakse konkreetne staatus, mis kõrvaltvaatajale ei anna mingit informatsiooni, ent sõbrad-tuttavad saavad aru, et midagi on valesti.

3.4. Kiuslike postituste põhjused

Paludes tüdrukutel iseloomustada kiuslike postituste tegijaid, tõid nad välja mitmeid erinevaid tunnusoone. Esimeses fookusgrupi arutelus osalenud tüdrukute meelest on Facebooki kiusaja inimene, kes tahab silma paista, arvates, et on teistest millegi pärast parem. Ning seda isegi juhul, kui ta tegelikult pole. Noorte jutust käib läbi sõna meeleheide, mis peegeldab samuti seda, et kiuslike postituste tegija püüab olla keegi teine. Seoseid loovad tüdrukud *online*- ja *offline*-keskkonna vahel, ehk nende meelest tahavad Facebookis silma paista eelkõige need, kes tavaelus seda ei suuda.

T4: meeleheitlikult, et muidu teda keegi ei märka, aga, vaat, nüüd ma panen. Et nüüd ma panen pildi ja saan like'e ja kõik ...

Omavahelise arutelu käigus leiti, et taoline käitumine tuleneb suuresti kodusest kasvatuses ning vanemate eeskujust, viidates sellele, et kui üks vanematest on kodus võimukas ja

domineerib teiste üle, on loogiline, et laps järgib tema eeskujuga, rakendades seda koolis või internetis.

T5: ... et kuidas vanemad on käitunud, kuidas vanemad on näidanud enda enda suhtlusoskust välja ja üks laps võtab sealt ju kohe sabast kinni, et kui isa ikka täis peaga su ema peksab, et siis tahad ka maru kõva vend olla ju

Teises fookusgrupis osalenud, kes kiuslikkusega Facebooki keskkonnas väga kokku ei olnud puutunud, oletasid, et peamiselt käituvad Facebookis ebasüüdsalt varateismelised tüdrukud, kes soovivad olla vanemate sookaaslaste moodi, pannes endast üles ebasüüdsaid pilte või kommenteerides eale kohatult.

T6: mul on mingid minu noorema õe sõbrad ... ja siis vaatad vahel, et nad topivad mingeid roppe asju sinna ja siis kui ütled, et „oi kui rumalasti“, siis nad vastu, et „ää, et ma kuulsin ja et niimoodi ongi õige ja ...“

T8: no tavaliselt selliste piltide all on a-la, et ühed sõbrannad ütlevad, et „issand kui äge“, „appi kui ilus“ ja siis on teised kes nagu ei kommenteerigi ja siis on kolmandad, kes, et „õu, mida sa teed?“

Üldiselt näevad tüdrukud, et erinevaid asju postitatakse Facebookis ikka selle pärast, et saada kommentaaride ja like'ide näol tähelepanu ning et näidata teistele missugust „ägedat“ elu keegi elab. Kuna tegemist on suhtlusvõrgustikuga, siis on see iseenesest loogiline, et oodatakse piltidele, linkidele ja staatusele tagasisidet.

T6: jaa, ei ma arvan, et sellised inimesed tahavad lihtsalt teistele näidata, et vaadake, et mul on elu, et ma käin nüüd pidudel ja mul on sõpru ja ..

Erinevate videote puhul näevad noored, et need on üles riputatud pigem meelelahutuslikul eesmärgil, kui kellegi kiusamiseks. Samas ei kiida nad heaks seda, kui kuskil peol tehtud video, milles võib olla kompromiteerivat materjali, on üles riputatud nii, et kõik seda näevad või nende käest pole luba küsitud.

T4: mina olen küll olnud, aga samas ma ei saa seda kiusamisena võtta, kuna ise nagu ee kui nad on nagu oma lõbuks pandud, kui on nagu parool peal.

T5: ei küsita väga sinu arvamust

Niisiis peavad intervjuus osalenud tüdrukud veebis kiusliku sisu loojateks neid, kellel on vajadus tähelepanu järele, kes arvavad, et nad on teistest millegi poolest paremad, ägedamad või kes matkivad oma tegevuses kodus, koolis või internetis nähtut. Tegevuse edukusest annavad postitajale ülevaate kommentaarid ja *like*'id.

3.4.1. Tüdrukute nägemus poistest kui kiusajatest

Fookusgrupis osalenud tüdrukute meelest ei ole poisid nii kiuslikud kui tüdrukud. Küll aga osati vähesel määral kirjeldada seda, milline on poiste käitumismuster. Tüdrukud leidsid üksmeelselt, et poiste kiuslikkus väljendub siiski enam kommentaaride kirjutamises, kui piltide lisamises või staatuse uuendamistes.

T4: poistel on savi, et teen seal nalja ja siis on äge noh.

T6: üldiselt ei ... poisid kindlasti mitte.

T9: aga võib ka olla poisse tegelikult, aga nad ei paista lihtsalt välja.

T7: ... et kui vahel on pilt ja selle alla hakkab midagi tulema, et üks tulistab ja siis teine peab ka vastu ütleva või kuidagi ära panema ... et selliseid olen nagu suht palju näind.

Need uuringus osalenud neiud, kes olid täheldanud Facebookis ka poistevahelist kiusamist, teadsid rääkida, et erinevalt tüdrukutevahelisest kiusamisest on poistevaheline kiusamine otsene ja konkreetne – probleemide tekkimisel lahendatakse neid sõjakalt mõni aeg, seejärel lõpetatakse teema ning ollakse sõbrad edasi. Tihti on see ajendatud hetkeemotsioonist ehk kiusatakse lihtsalt sellepärast, et kedagi kiusata.

T3: jaa, poistel on nii, et nad kirjutavad midagi ja siis see on unustatud teema

T5: see on niimoodi, et mingi kolm tundi käib selle ühe teema peal mingi vaidlemine ja siis järgmisel hetkel on see unustatud.

Facebooki võimalusi kasutatavad poisid ka selleks, et kedagi maha teha või taga rääkida.

T8: mai tea ... ma pole süvenenud, aga ma olen näind, et on kedagi maha tehtud või nagu omavahel, on nagu tagaräägitud omavahel

Tüdrukute arvates on poisid oma Facebooki tegevustes üldjuhul napolisõnalisemad kui tüdrukud. Samuti on täheldatud, et poisid kommenteerivad ja suhtlevad eelkõige nende kasutajatega, kellega igapäevaselt nagunii kokku puututakse.

T6: poisid on napolisõnalised kindlasti

T8: poisid kipuvad aind neile kirjutama, kellega nad igapäevaelus läbi käivad rohkem

Ka igavus on põhjus, miks tüdrukute arvates Facebookis kiuslikke postitusi teha võidakse. Viimast eriti põhjusel, et Otepää on väike koht ning erinevaid meelelahutus- ja vabaajaveetmisvõimalusi on noorte jaoks vähe.

T5: tegelikult see oleneb täiesti inimese tujust, et kas tal nagu on midagi tarka teha või ei ole.

T4: „kuule võtame ette, hakkame selle kallal lihtsalt nagu tõmblema“ ... poisid on niimoodi.

Samas leidsid uuringus osalenud, et teistele kasutajatele halvustavate kommentaaride kirjutamine või nn ärapanemine sõltub paljuski ka postitaja isiksusest.

T8: poisid on ka vahel, ma olen näinud kuidas poisid on omavahel tülli läinud ... see sõltub ka poistetüübist, et mõned on introvertsed ja mõned ekstravertsed tüübid ...

Poiste õelutsemise puhul mängib uuringus osalenud tüdrukute arvates olulist rolli kambavaim. Poisid toetavad üksteist, asuvad vajadusel kaitsesse ning ühtlasi on oluline teiste tunnustus, mis saabub kellelegi ärapanemisel. Kambavaim on see juures tähtis ka tavaelus ning vaidlustesse minnakse mitmekesi.

T2: ... üks nad olid kambaga seal ja et „oo küll on äge“

Eelpool kirjutatule tuginedes, ei saa me välja tuua konkreetset joont, mis iseloomustaks poiste käitumist, kuivõrd fookusgruppides osalenute nägemus poiste teguviisi ühiselt ei kinnitanud.

Küll aga selgus see, et poisid on oma ütlemites otsekoheised ning nende tegutsemine ei pruugi tuleneda mingist konkreetsest põhjusest, vaid pigem hetkeemotsioonist ning isiksuseomadustest.

3.4.2. Tüdrukute nägemus tüdrukutest kui kiusajatest

Tüdrukutevaheline kiusamine leiab fookusgrupis olnud tüdrukute arvates Facebookis aset siis, kui ollakse kellegagi tülis ning seetõttu postitatakse meelega midagi mõnitavat. Samuti on tüdrukute tegevusel alati mingi põhjus, olgu selleks siis rivaalitsemine, viha vms. Isegi kui midagi konkreetset pole, siis põhjus leitakse.

T1: viha kellegi vastu

T2: neil oli see, et nad olid omavahel täiega tülis ja ta meelega pani selle.

T5: tüdrukutel on alati mingi tagamõte. Tüdrukud leiavad põhjuse miks.

T6: ...tüdrukud on just et ee ... rivaalitsemine ... kellel on paremad pildid ja ...

Mõnede uuringus osalenute meelest võivad kiusu ajavad tüdrukud olla omavahel nii sõbrad kui vaenlased ehk tavaelus saavad normaalselt läbi, kuid Facebookis õelutsevad.

T6: jaa ... neil on lihtsalt mingi oma rühmitus ... ütleme lihtsalt, et mingi blondid mimmid

Tütarlaste n-õ nalju iseloomustab see, et need on sagedasti kirjutatud ridade vahele ning ette võib tulla, et konflikti segatakse veel kolmandadki osapooled, kellel tegelikult antud situatsiooniga mingit tegemist ei ole.

T4: Tüdrukud mõtlevad natuke teist moodi. Tüdrukutel on natuke sellised peenemad, peenemad naljad.

T5: sealt toodi ju see Z ja C sisse sinna

Uuringus osalenute arvates kestab tüdrukutel mingi teema üle vaidlemine ja tülitsemine erinevalt poistest pikka aega, samas on selliste puhkudel tegemist pigem kiusu ajamisega kui

tõsise konfliktiga. Samuti tuuakse pea iga probleemi korral mängu vanad ja lahendamata teemad, mis tagab selle, et konflikt jätkub.

T3: tüdrukutel hakkab kõik kuskilt ümber nurga peale ja vanad teemad

T4: vanad teemad, oo, see ajab mind nii närvi. See on kõikide tüdrukute viga, see on ka minu viga, et tüdrukud hakkavad lihtsalt, et nad ei saa ära unustada asju, nad lihtsalt hakkavad niimoodi nagu surkima kohe ja vanasid tülisid üles onju

T5: kui ühe asja saab korda, siis AGA ... ükskord ammu oli see, et ... „mäletad, missa mulle kirjutasid sinna pildi alla vä? pilt on maha võetud, aga noh, eelmine aasta ... sellel kuupäeval“ [---] ja siis lähevad need probleemid nii suureks.

Mis puudutab kiuslike piltide internetti panemist, siis seda teevad fookusgrupis osalenute sõnul meelsasti just tüdrukud, eriti sõbrannad. Sõbrannade omavahelise kiuslikkuse puhul on ennekõike tegemist piltide postitamisega, mille peal ollakse mitmekesi, kuid pildi autor on valinud just sellise pildi, mille peal tema ise kõige parem välja näeb. Uuringus osalenud tüdrukud rääkisid sellistest fotodest küll naljaga pooleks, ent samas oli nende reaktsioonidest kuulda mõningast hääletooni tõusu ning märgata ärritunud olekut, mis annab alust oletada, et taoline käitumine neile ei meeldi. Samas nähtub räägitust, et kõik uuringus osalenud neid valivad ka ise Facebooki postitamiseks välja sellised pildid, kus nad ise kõige paremad välja näevad.

T2: sõbrannad tavaliselt armastavad siukseid asju teha. Kui ma ütlen et palun võta see pilt maha onju, et ma ei taha, et see pilt on seal ...

T4: ise paned ka siukseid pilte üles, kus sa ise oled ilus lihtsalt

Igavus, mis on väikelinnas elamise üks olulisematest probleemidest ning mis tüdrukute hinnangul tekitab poistes mõtteid kellegi kallal norima hakata, ajendab tüdrukuid kuulujutte levitama. Intervjueeritavad iseloomustavad seda niimoodi, et ühelt poolt on vajadus rääkida, teiselt poolt pole aga midagi konkreetset, seega tuleb rääkida sellest, mida ollakse kuulnud.

T4: ... et siis oleks nagu rohkem rääkimist. Vestlus saab otsa, siis mõtled, et ma nagu midagi olen kuulnud onju, a ma täpselt ei tea, siis räägid vaata, et sul oleks nagu midagi rääkida.

Aga täpselt ei tea keegi ja siis ongi see, et see aina veereb ja siis ongi, et „ah, ma kuulsin seda ka“ „ta ka ei teadnud“ ja siis lõpuks need jutud lähevad lihtsalt nii õudsaks.

Tähelepanuvajadust, mille tõid uuringus osalenud tüdrukud üheks kiuslikkuse põhjuseks, seletab asjaolu, et üldjuhul kustutatakse uut suhtestaatust märgistav postitus kiiresti, ent aegajalt lastakse sel hakata n-õ oma elu elama, tekitades elava arutelu ning lahates sealjuures põhjuseid. Toodud näited viitavad sellele, et taoline käitumisviis on omane pigem tüdrukutele kui poistele.

T5: tavaliselt on niimoodi, et kui võetakse ära, siis kustutatakse kohe ära ... et enamjaolt ei näe keegi, et sa oled vallaliseks pannud

T3: või siis kui ta tahabki tähelepanu siis ta jätab selle

T3: jah, poistel on vist nii, et kui lähed lahku, siis kustutatakse nagu kohe see ära.

Tüdrukute nägemust oma suguõdede käitumise kohta saab iseloomustada kui tahtlikku kiusuajamist, mis on tingitud tähelepanuvajadusest või antisümpaatiast kellegi vastu ning kiusamise põhjuse puudumisel mõeldakse see, enda õigustuseks, lihtsalt välja.

3.5. Kiuslikkuse takistamine

Nagu eelnev on näidanud, siis tekitavad mõned pildid ja postitused päris palju draamat ja konflikte ning postitajad saavad mõnitavate kommentaaride osaliseks. Tüdrukutega vesteldes ilmnes, et nende endi arvates nemad kedagi Facebookis kiusanud pole ning üldjuhul vaatavad nad taolisele käitumisele viltu. Samas tunnistasid intervjuueeritud, et nad ei sekku, kui näevad, et kedagi kiusatakse. Üks tüdruk küll märkis, et selle muskli pildi (vt joonis 1) all ta püüdis postitajale viidata, et poisid ainult kiusavad ega mõtle oma kommentaare tõsiselt, kuid nentis, et see oli tulutu ning tundus, et postitaja pigem nautis tähelepanu, mida ta selle pildiga sai.

Üldjuhul näevad tüdrukud, et kui mõni postitus kogub hulga tagasisidet, siis jagunevad kommentaarid kahte leeri – süüdistavad ja kaitsvad – ning nagu elus ikka võtavad kaitsesse need, kes on postitaja sõbrad.

T2: sõbrad ikka kaitsevad

T7: ... et niimoodi on küll ... ja siis lülituvad teised inimesed ka ja hakkavad teist kaitsma ja siis tuleb teine pool ja hakkab teist kaitsma ...

Samas töid tüdrukud välja, et alati ei pea olema sõber see, kes kaitseb. Postitaja eest võib vabalt välja astuda isik, kes teab millest käib jutt või kuidas asjad tegelikult olid. Suure pahameele osaliseks saavad uuringus osalenud tüdrukute silmis need, kes räägivad ja süüdistavad ilma, et nad probleemi olemusest teaksid.

T4: ... kaitsev on see, kes päriselt teab. Issand kus mind ajavad närvi need inimesed, kes räägivad ja kes ei tea.

Mis puutub piltidesse, mis tekitavad palju kära, on tüdrukud seda meelt, et nemad hoiavad kommenteerimisest pigem eemale, küll aga hoiavad nad postitusel silma peal, tunnistades, et teine kord on toimuvat üsna lõbus jälgida. Samas on fookusgrupis osalenute arvates poisid aktiivsed oma arvamust väljendama. Valimis olevate tüdrukute meelest on poiste kommentaarid üldiselt sarkastilised ja ironilised.

T4: oot, mis nad sinna kirjutasid ... „tee mulle ka jõusaali kava“

T2: ma lihtsalt loeksin ja naeraksin

Intervjuu andnud tüdrukute kohaselt sõltub nende kommenteerimisvajadus konkreetsest postitusest. Julgemini võetakse sõna nende postituste all, mille puhul ollakse ise n-ö kaasosalised – kas viibiti koos samal üritusel, millest pilt räägib või on tegemist ainult kindlale seltskonnale mõeldud naljaga. Oluline on ka see, et postituse autor oleks sõber.

T6: kui ise oled peo osaline, siis kommenteerid küll

T8: kui mingi inside joke on noh, et mida ma tean eksju, võibolla ma panen like, a kui ei ole inside joke, siis mind jätab lihtsalt külmaks, et on nagu on.

T4: ma ei julge nagu kõikidele asjadele like'e panna, sest et mark hakkab.

Varjatud sõnumitest rääkides ütlevad tüdrukud, et üldjuhul need, kellele kiusu õhutav postitus on suunatud, vestlusesse ei sekku. Kuigi paljudele võib olla selge, kellest käib jutt, ei taha sihtmärk endale rohkem tähelepanu tõmmata ning hoiab madalat profiili.

T4: saab ikka aru ... ja tead, osad ongi just vait, et ta ei tahagi, et teised, et kõik aru saaksid, et tema poole see suunatud on. Et kui ma tegin midagi ja X postitab, et „tegi mulle niimoodi, et tegi midagi pahasti“, et siis ma ei tahakski, et kõik teada saaksid, et just mina olin see, kes midagi tegi.

Intervjuu alguses uurisin tüdrukutelt nende sõbralisti kohta ning selgus, et nende sõprade hulgas on nii vanemad, sugulased kui mõned õpetajad. Uurides hiljem kuivõrd vanemad või õpetajad sekkuvad Facebookis toimuvasse, jagunesid tüdrukute arvamused kaheks. Mõned uuringus osalenud mainisid, et nemad vanemate või õpetajate sekkumist näinud ei ole, teised jälle teadsid rääkida, et üksikul korral on lapsevanem Facebookis ropendamist märgates märkuse kirjutanud. Kõik intervjuus osalenud tüdrukud kinnitasid aga, et õpetajad on rääkinud erinevatest ohtudest, mis kaasnevad kui internetti ebasüüdsaid pilte postitada, halvustavalt kommenteerida vms.

T2: niimoodi nad ei sekku, et nad otseselt lähevad kirjutavad sinna, aga vahepeal koolis on küll mingit asja ...

T5: koolis on küll ... X on näiteks maininud, et kuulge, et teie klassil olid mingid joomapildid üleval [---] ja siis on veel päris palju moraali lugemist .. et noh, teate ka, et see mis te kõik sinna netti üles panete, et see püsib nii kaua ja kõik leiab üles ja ...

T9: ... õpetajad räägivad, et kõik nagu salvestub, et kui sa lõpuks kuskile tööle lähed, et siis on kõik nagu näha, et võetakse lihtsalt, et pannakse su nimi lihtsalt otsingusse ja siis pildid tulevad.

Õpetajatepoolses sekkumises nägid mõned fookusgrupis osalenud tüdrukud kui ebavajalikku moraalilugemist, märkides, et suuresti on see nende enda asi, mida nad teevad ja mida postitavad. Ülejäänud tunnistasid aga, et sellistel teemadel rääkimine on vajalik ning seda võiks teha juba põhikoolis.

T6: hea on, et õpetajad räägivad seda, et Eesti lapsed on suhteliselt teadlikud sellest.

Võibolla ongi, et need murdeas lapsed, et nemad panevad üles, et nad ei tea, et nad ei mõtle tulevikule.

Fookusgrupis olnud tüdrukute räägitust selgus, et kuigi nad näevad palju selliseid postitusi, mis pälvivad halvustavaid kommentaare, siis nemad ise üldjuhul kedagi korrale kutsuma ei hakka. Oma arvamust postituse või pildi kohta avaldatakse vaid juhul, kui postitaja on sõber või kui ise on olnud fotol kujutatud sündmusel kohal. Vanemate ja õpetajate sekkumine on pigem erand kui reegel, kuid hea on tõdeda, et koolis neil teemadel siiski räägitakse.

3.6. Kiusamine Facebookis ja tavaelus

Uurides tüdrukutelt *online-* ja *offline-*keskkondade seoseid, leidsid nad, et need kaks keskkonda on omavahel vägagi põimunud. Kuigi kiuslikkuse levimist ühest keskkonnast teise eriti ei näha, leitakse, et enamasti on Facebookis toimuv alguse saanud tavaelust.

T8: *ma arvan, et need kaks keskkonda on omavahel ullult seotud, nagu see Facebook on saanud üheks osaks elust, no see ongi nagu teine keskkond, kus sa oled nagu kodus noh.*

T1: *ma ütleks, et tavaelust läheb rohkem üle ... et tavaelus juhtub midagi ja siis see läheb Facebooki ja seal hakkab mingi aruelu pihta ja siis see levib edasi veel*

Tüdrukud näevad, et Facebookis alguse saanud juhtum võib suuresti olla tingitud sellest, et tavaelus ei pruugita julgeda kõigest rääkida, kõike välja öelda ning internet justkui kaitseb, kui kellestki avalikult halvasti räägid.

T8: *mingi kaitse on endale seal nagu tagatud, et inimene ei saa läbi ekraani tulla, aga tegelikult päriselus see nii ju ei ole.*

T9: *... ja siis osad inimesed, kes nagu tegelikult ei julgeks nagu nagu päriselus siukseid asju öelda, et need väga palju hüppasid seal.*

Nähakse, et internet annab võimaluse n-ö lööklauseks ette valmistada ning ühtlasi on vastamise aeg piiramata. Tavaelus vastasega silmitsi seistes tuleb reageerida kohe.

T4: jah, ja siis sa mõtled, et sulle ei saa mitte keegi ligi tulla ja et siis ei pea nagu kokutama hakkama vaata. Et tund aega mõtled seda ärapanevat lauset, a vaata päriselus on et ... (teeb kokutamise häält)

T3: jah, et mõtled kuidas ennast kaitsta

T1: ei ole nii, et „oota korra, ma mõtlen“ (naeravad)

Tüdrukuid ja nende näiteid kuulates võib öelda, et väga paljud kiusamised, mõnitamised, tülid jne, mis on alguse saanud Facebookist, ei leia üldiselt tavaelus palju kajastust. Sellest muidugi räägitakse, ent see konkreetne asi, mida Facebookis lahati, jääb suuresti lihtsalt sinna paika.

T6: päris palju asju jääb ka Facebooki, et ei arutata enam mujal, et ma pole eriti kuulnud, et öeldaks, et „õu, mis sa ütlesid Facebookis“, et pigem jääb ikka Facebooki sisse.

T1: ei tea jah ... see nagu jäi sinna lihtsalt

Erinevatest suhtedraamadest räägitakse aga nii virtuaal- kui tavamaailmas, kuid samas jääb sellestki rääkimine väiksesse seltskonda, ehk arutelud ei leia laiemat kajastust. Kellegi lahkuminekul on põhiliseks küsimuseks „miks“ ning selle üle siis omavahel juureldakse. See on põhjus, miks taolised teemad on Facebookis populaarsed ning leiavad tüdrukute hulgas palju jälgijaid.

T4: see suhtevärk oli jah, et jah, „et miks ikka niimoodi?“ et sellest räägiti ikka kooli peal ka a need kaks esimest olid küll aind Facebookis. Et kui ma veel läksin otsima, et misse X kirjutas oma kontol sellest, siis seda nagu polnud enam ..

T9: võib-olla kõige lähedasemate sõpradega arutatakse neid asju

Kiusamise jätkumine erinevates keskkondades sõltub fookusgrupis osalenud tüdrukutes sõnul suuresti kiusatavast. Hea näide on nende arvates see muskli pilt (vt joonis 1), mille autor saab irooniliste märkuste osaliseks ka tavaelus ehk siis probleem pole niivõrd pildis, kuivõrd isikus, kes selle üles paneb. Nähtub, et ükskõik, mida ta ei postitaks, kellelgi on alati midagi öelda ning nagu eelnevalt selgus, ei taju postitaja, et kommenteerijad lihtsalt ilguvad, mistõttu annab see kiuslike postituste tegemiseks ainult hoogu juurde.

T3: kui ta veel elaks siin, siis ilmselt keegi viskaks tänava peal mingi kommentaari, et „muskel ikka sirgu“ või ...

Teemad, mis võivad tavaelus suuremat vastuseisu tekitada, on need, milles tüdrukute hinnangul on rünnatud kas kedagi konkreetselt või siis mingit gruppi. Fookusgrupis olnud tüdrukute poolt toodud näidetest leidsid mõlemas keskkonnas palju kõlapinda nii see postitus, milles üks tüdruk postitas oma Facebooki samasuguse pildi kui üks teine tüdruk (vt joonis 2) – lihtsalt selle pärast, et teist mõnitada kui ühe intervjuueeritava postitus selle kohta, kuidas meestel justkui on lubatud paljude naistega magada, naistel paljude meestega aga mitte. Kui kahe tüdruku vaheline konflikt jätkus pigem sellel tasandil, et noored lihtsalt rääkisid sellest omavahel, ent konflikt ise jäi Facebooki, siis meeste-naiste teema vaidlus jätkus tuliselt ka tavaelus.

T5: oi, X-ga vaidlesime nii, et täitsa pekkis. Hea, et ma talle kätega kallale ei läinud. Täitsa pekkis.

Meeste-naiste käitumise konflikt „lahenes“ intervjuu andnu sõnul viisil, et tüdruk ütles oma lõppsõna ja sellega jäeti teema sinnapaika. Ehk et tegelikult saab öelda, et teemast lihtsalt astuti välja, mitte see ei lahendatud.

T5: ... aga et palun onju, et saa siis nüüd mingi kuu aega ilma naiseta hakkama ... siis jäi see jutt sinna ka. Eks mingil määral panin ära. Mul oli nii suva lihtsalt.

Nii nagu mitmed arutelud jäävad veebikeskkonda, jäävad paljud tavaellu. Fookusgrupis osalenud tüdrukud märgivad taoliste teemadena ära eelkõige need, mis puudutavad nende negatiivseid tundeid ehk viha eakaaslaste, õpetajate või kogu maailma vastu. Oma tunnetest räägitakse pigem omavahel, mitte avalikult ning tüdrukud lisavad, et üldiselt nad ei julgegi kellegi kohta midagi negatiivset postitada.

T5: ma nagu õpetajate kohta ... ei julge

T3: oma tundeid või nii, et seda nagu räägitakse omavahel, offline või nii

T4: Facebooki ma oma tundeid ka nagu ei avalda või nii, et kelle peale ma vihane olen. Aga kui ma ühiskonna peale vihane olen, seda ma küll kohe kõvasti räägin, see on nagu teine asi.

T1: kõik tuleb välja vaata. Sõprade kohta ka, et miks ma peaks kellegi kohta midagi kirjutama?

Valimis olevad tüdrukud leidsid, et on igati normaalne kui vahel tekib konflikt, kuna inimesed ja nende vajadused on erinevad. Koos õppides või töötades on asjaosalistel eri soovid, mis võivad viia teine kord tugeva vastandumiseni. Üldjuhul aga ei näha, et taolised olukorrad leiavad lahkamist Facebookis.

T8: ... ongi nagu kaks sellist vastakat inimest ja noh kui ta on sunnitud nagu koostööd nagu tegema või noh, siis ikkagi tekivad mingid konfliktid, et ee „teeme niimoodi, teeme naamoodi“.

Nähtub, et kuigi kiuslikkust on palju nii tavaelus kui Facebookis, siis enamasti jäävad tülid, draamad ja muud suhete klaarimised konflikti tekkimise keskkonda. Tavaelus küll räägitakse internetis nähtust-kuuldust, ent suuremaid tülisid tüdrukud märganud ei ole.

Kuna internetti nähakse kiusamise soodustajana, märgivad fookusgrupis osalenud neid, et Facebookis on teismelised julgemad oma arvamust ja tundeid väljendama – olgu need siis positiivsed või negatiivsed. Arvutiekraanis nähakse justkui kaitset vastase ees, mille tõttu on lihtsam teisi solvata ja halvustada, ilma et peaks kartma füüsilist vastulööki.

IV JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Järelduste ja diskussiooni peatükk koosneb põhijäreldustest, mille olen uurimistulemuste põhjal teinud selle kohta kui palju ning mil viisil kasutatakse Facebooki kiuslike postituste tegemiseks ning kuidas on omavahel seotud *online*- ja *offline*-keskkondades toimuv. Peatüki lõpus toon välja meetodikriitika.

Kuivõrd kasutavad teismelised suhtluskeskkonda Facebook eakaaslaste kiusamiseks ja neile n-ö ärapanemiseks?

Uurimistulemustest nähtub, et noored oskavad tuua vägagi palju näiteid nende Facebookis kogetud situatsioonide kohta, mis on suunatud kellegi kiusamiseks, kellelegi n-ö ärapanemiseks või kellegi üle nalja tegemiseks. Ühtlasi on kiuslikkus enim suunatud oma tutvusringkonda kuuluvate inimeste pihta. Seega kinnitab antud uuring EU Kids Online II küsitluse (Livingstone et al 2011) tulemusi, mille kohaselt esineb küberkiusamist sotsiaalvõrgustikes suhteliselt palju.

Paljuski sõltub see, kuivõrd kiuslikkust märgatakse või sellega kokkupuututakse Facebooki kasutaja isiksusest ja tema aktiivsusest keskkonnas. Uuringus osalenud tüdrukute põhjal saan öelda, et need, kes on aktiivsed Facebooki kasutajad ning oma olemuselt hästi jutukad, näevad ja kogevad palju rohkem. Tagasihoidlikud, introvertsed ning Facebookis vähem aega veetvad noored ei puutu kokku kogu infotulvaga, ega ole kursis sellega, mida keegi pidevalt postitab, kuid selle põhjal ei saa öelda, et kiusamist ei ole. Pigem kasutaksin siinkohal tüdrukute enda öeldut: „Kui korralikult süveneda, siis ...“

Huvitav kokkulangevus tuleb selle pinnalt, keda nähakse kõige kiuslikumana ning keda kõige rohkem kiusatakse. Kõige rohkem nähakse kiuslikuna või eale kohatult käituvana 12-16aastaseid. Ka EU Kids Online II (Livingstone et al 2011) uuringu kohaselt on kõige enam kiusamisega kokku puutunud just selles vanuses tüdrukud. Kuivõrd eelnevast uuringust selgub, et see vanuserühm on uuritud laste hulgast internetis aktiivseim, on loomulik, et nemad kiusliku sisuga ka enam kokku puutuvad. Siit nähtub, et need, kes kiuslikke postitusi teevad, on ise kõige suurema tõenäosusega kellegi teise kiuslikkuse ohvrid.

Facebooki postitusi uurides ei ole vahet, kas tegemist on Eesti või Ameerika Ühendriikide noortega (boyd & Marwick 2011), kuna mõlemate sisuloomes esinevad nii kiusamine, draama, konfliktid kui kuulujutud. Kiusamist kui sellist noored muidugi otse ei tunnista, märkides, et nende ja nende eakaaslaste tegevus on pigem naljategemine ning kuna läbi selle keegi ei kannata, kasutavad teismelised tüdrukud omavaheliste suhtemängude iseloomustamiseks küllalt sageli sõna draama, mis tuli välja ka boydi ja Marwicki (2011) uuringust. Draama on üldjuhul kõik see, mida noored Facebookis teevad ning milles on nii kiuslikkust, kuulujutte kui konflikte.

Kiusamist kujutavad tüdrukud ette käitumisena, mis väljendub enamasti kellegi pildi alla sarkastiliste märkuste kirjutamisena. Samuti on kiusamine see, kui sõber või tuttav ilma loata lahtiunustatud Facebookis midagi muudab, midagi ilma loata postitab vms.

Konflikti seletamisel ja mõtestamisel on tüdrukud ühte meelt, märkides, et kõige enam kutsuvad seda esile eriarvamused küsimustes, mis puudutavad paljusid inimesi. Eriti kui tegemist on provokatiivse sisuga postitusega, nähtub tüdrukute kogemustest, et kommentaarides võib puhkeda terav vaidlus.

Intervjueeritud tüdrukute hinnangul kirjutavad kiuslikke ja sarkastilisi kommentaare omavahel tuttavad inimesed ning tüdrukute arvates on tihti postitaja see, kes justkui taolisele käitumisele provotseerib. Üldjuhul nähaksegi, et kiuslikkus väljendub kommentaarides ja selles, mis pildi või staatuse all toimuma hakkab, mitte niivõrd postituses endas, millele viitaid ka boyd ja Marwick (2011) märkides, et kiuslikkus tuleneb pigem sõnumi vastuvõtjatest ning et igapähe on vaba valik kas ja mil määral ta soovib „draamas“ osaleda. Just see nn „vaba valiku“ aspekt on noorte meelest oluliseks erinevuseks kiusamise ja draama vahel, kuna viimase puhul on noore enda vaba valik kuivõrd ta suhete klaarimises osaleb või kui suureks lastakse asjadel minna. Seevastu kiusamises rolli, vahendeid ega ulatust valida ei saa.

Kuna tüdrukud ise tõid välja selle, et küberkiusamine on suuresti teiste mõnitamine ja kellelegi ärapanemine internetis, siis saab justkui öelda, et enamus tüdrukute räägitust ja toodud näidetest ongi küberkiusamine. Teisalt märkisid nad aegajalt erinevate näidete puhul, et osasid asju saab võtta naljana ning et tegemist pole siiski päris kiusamisega. Olulist rolli

mängivad seejuures erinevad nüansid – postituse eesmärgid, postitaja isiksus ja tema eesmärgid kui taustainfo, mida kõrvaltvaataja ei pruugi teada.

Kui aga kõrvaltvaataja uuringust välja tulnud märksõnu nagu mõnitamine, kellegi järel uurimine, kuulujuttude levitamine, omavoliline konto hõivamine Nancy Willardi (2005, viidatud Naruskov 2008 kaudu) internetis kiusamise liikidega näeme, et need kattuvad omavahel, mistõttu saab öelda, et tegemist on siiski pigem kiusamise kui niisama naljategemisega.

Mil viisil teismeliste vaheline kiuslikkus avaldub ning kuidas teised kasutajad sellele reageerivad?

Enamustel juhtudel kommenteerivad teismelised Facebookis postitusi siiski läbi huumori, kuid paljudel juhtudel on pealtnäha süütu lause taga hoopis midagi sellist, mida kõrvalseisjad ei pruugi näha. Teisalt võib siinkohal olla tegemist sotsiaalse steganograafiaga, millele on noorte uuringute puhul viidanud danah boyd (2010), mis seisnebki pealtnäha süütute postituste või kommentaaride kirjutamises, ent mille tagamõttest aru saamiseks tuleb teada konteksti ja sündmuse tausta. Kuna aga taoliste postituste jaoks on intervjuueeritavad ise viidanud, siis on põhjust oletada, et kiuslikkust esineb Facebookis märgatavalt enam kui pealt paistab.

Sotsiaalse steganograafia (boyd 2010) ehk varjatud sõnumite postitamise juures leiti, et kui need on suunatud kellelegi konkreetsele, siis tavaliselt n-ö sihtmärk midagi ette ei võta ning oma vastulauset ei avalda. Selle põhjusena nähakse seda, et ei taheta endale rohkem tähelepanu tõmmata, kuigi kindlas seltskonnas on niikuinii selge, kellele üks või teine varjatud sõnum on suunatud.

Kiuslikkust näitavad Facebookis üles enam ikka need, kes on omavahel tuttavad, seal hulgas ka lähedased sõbrad. Viimasel juhul nähakse tüdrukute omavahelist kiusu ajamist piltide postitamise näol. Poiste puhul avaldub kiuslikkus enam kommentaaride näol ning on oma olemuselt otsene ehk siis öeldakse seda, mida mõeldakse. Tüdrukud seevastu postitavad pilte või kahemõttelisi staatuseid, mille puhul saab taaskord välja tuua sotsiaalse steganograafia kasutamise. Tüdrukute taolised postitused viivad konfliktide ja draamadeni ning nende

kiuslikkus on pikaajaline ning kaudne. Nendele poiste- ja tüdrukutevahelistele erinevustele on viidanud ka Björkvist (et al 1992) ja Crick (1996). Silvia Valdmann (2008) on märkinud, et poisid on nii verbaalselt kui füüsiliselt tüdrukutest vägivaldsemad, mis tuli välja ka käesolevast uuringust, kuna just poiste tegevuses nähti kiusamist, kui sellist, kõige enam.

Populaarsemateks kiusamise viisideks on pildid ja videod, mille on välja toonud ka Livingstone et al (2011), Kalmus et al (2010) ning Naruskov (2007). Noorte kohaselt on pildid ja videod heaks tõendusmaterjaliks mingi sündmuse ning sellel viibinud isikute kohta.

Kiuslike postituste tegemise peamisteks eesmärkideks on intervjueeritute hinnangul soov esineda, tõmmates sellega teiste tähelepanu, samuti vajadus silma paista ja pälvida eakaaslaste tunnustus. Neile aspektidele on viidanud Andra Siibak (2009), Maria Murumaa (2010) ning boyd ja Marwick (2011), kelle kohaselt kasutatakse tähelepanu saamiseks tihti varjatud sõnumeid. Eelkõige nähakse, et taoliselt tegutsevad need, kes tavaelus endale piisavalt tähelepanu ei tõmba. Kui vaadelda neid eesmärke eraldiseisvatena, ei saa me öelda, et taolised eesmärgid oleksid kuidagi halvad või ebasobivad. Samas tervikpildis muutuvad eelpool nimetatud eesmärgid ebasobivateks just seetõttu, et nende saavutamiseks on vaja kellegi suhtes olla õel või kahepalgeline. Ühtlasi on taunimisväärne asjaolu, et oma ego upitamiseks ja sõprade ees oma staatuse tõstmiseks kasutatakse ära neid, kes oma õiguste eest pole suutelised seisma või ei näe sarkastilistes kommentaarides pahatahtlikkust.

Nii Milner (2004, viidatud boyd & Marwick 2011 kaudu) kui Solove (2007) märgivad, et peamine põhjus, miks noored midagi Facebookis teevad või postitavad on see, et neil puudub võim. Võim rääkida kaasa tähtsates küsimustes. Kuivõrd selgub, et tavaelus teiste üle kontrolli ei saavutata ning ennast maksma ei panna, siis heaks lahenduseks on Facebook ja teised suhtluskeskkonnad, milles saab oma hääle kuuldavaks teha. Uue aspektina selgus, et paljudel kordadel, miks kedagi kiusama hakatakse või kahemõttelisi asju postitatakse, on põhjuseks igavus. Tüdrukud mõtlevad igavuse korral välja jutte ning klatšivad teisi taga, poisid seevastu löbustavad end iroonilisi ja mõnitavaid kommentaare kirjutades.

Kuivõrd kiuslikkus seisneb eelkõige selles, mis postituste all toimuma hakkab, ei ole postitused ise konkreetselt kellelegi suunatud. Sellest lähtuvalt ei saa me tõmmata otseseid paralleele USA uuringuga (boyd & Marwick 2011), mille puhul need, kes on sattunud

kiusamise sihtmärgiks, annavad oma vastulause ning läbi selle päästavad oma maine. Mõningad seosed on siiski tehtavad läbi selle, et mõnitavate kommentaaride ilmnedes postituse omanik üritab neile vastata – olgu selleks siis vastamine samaga ehk postitades õela kommentaari või siis mängides auditooriumi üle ning vastates nii nagu tegemist oleks heatahtliku märkusega, kuid üldjuhul kellegi teise seinale kiuslikke postitusi ei tehta.

Vanemad ja õpetajad intervjueritud tüdrukute kogemuse põhjal Facebookis toimuvasse reeglina ei sekku. Küll aga on välja tulnud, et kuigi täiskasvanud on noortele päris palju rääkinud sellest, mis on eetiline ning kuidas peaks käituma, läheb noorte kohaselt õpetlik jutt ühest kõrvast sisse ja teisest välja, mille järel tehakse ikka seda, mida ise tahetakse ning kuulatakse pigem oma eakaaslasi (Kalmus 2011).

Käesoleva töö tulemustest nähtub, et seisukohti on kahetisi – osad pooldavad õpetajatepoolseid märkusi ja käitumisjuhiseid, teiste arvates on täiskasvanute kommentaarid sisuloome kohta on teismeliste meelest ebavajalikud ning ahistavad. Impiö (2007) ja Keltikangas-Järvinen (1992) on märkinud, et lapsed otsivad teismeliseikka jõudes tuge, toetust ja abinõusid pigem eakaaslastelt kui vanematelt ning kuna suhted viimastega on pigem mässumeelsed ning paljusid vanemlikke õpetusi ei kuulata, on arusaadav, miks teismelised ka internetis toimetades keelde ja käske eiravad. Samas märgib teismeliste internetikasutamist uurinud Amanda Lenhart (wburke 2012), et tegelikult omavad noorte käitumisele mõju kõik, kes on tema tutvusringkonnas, olgu selleks siis eakaaslased, vanemad, õpetajad, sõprade vanemad, trennikaaslased, treenerid jne ning on oluline, et momendil, kui lapsel on vaja informatsiooni, oleks see inimesel, kelle poole ta pöördub, kohe n-õ varnast võtta (*ibid*). Tugiisikute ettevalmistamist kiusamisega tegelemiseks ja õigete lahenduste leidmiseks rõhutavad ka danah boyd ja John Palfrey (2012), kelle kohaselt sõnum „räägi usaldusväärsele täiskasvanule“ ei täida oma ülesannet, kui täiskasvanutel puuduvad teadmised ja oskused või soovitatakse teismelisel lihtsalt end kokku võtta ja tugev olla. Kuigi teismelised ei tunnista, et vanemad inimesed nende internetikäitumist kuidagi mõjutavad (wburke 2012), on hea meel selle üle, nagu selgus käesolevast uuringust, et noored on vähemalt kursis sellega, et interneti ja Facebooki üles pandud informatsioon on vabalt kättesaadav ning võib osutada hilisemas eas takistuseks kasvõi tööle kandideerimisel.

Kuivõrd on Facebookis aset leidvad situatsioonid seotud *offline* keskkonnaga ning vastupidi?

Intervjuudest selgus, et enamustel juhtudel kiuslikkus erinevate keskkondade vahel ei liigu – ehk see, mis toimub Facebookis, jääb Facebooki ja need situatsioonid, mis pälvivad tähelepanu tavaelus, jäävad tavaellu. Küll aga on *online*'is toimuv päris palju mõjutatud *offline*'is toimuvast, mis tähendab seda, et tavaelu pakub palju ainet internetis kiusamiseks, millele on viidanud ka Subrahmanyam (et al 2008).

Loomulikult tunnistavad tüdrukud, et Facebookis toimuv pakub palju kõneainet tavaelus, ent see on pigem oma tutvusringkonnas asjade arutamine kui otseste konfliktide lahkamine. Enam pakuvad aruteludeks temaatikat erinevad suhtedraamad ning konfliktid, mille puhul kedagi rünnatakse, solvatakse või vastandatakse suuremad inimgrupid.

Facebookis avalduvate kiuslike postituste põhjustena näevad tüdrukud seda, et internetis ollakse julgemad oma mõtteid ja tundeid avaldama. Oma arvuti taga istudes on kaitstud tunne. Tunne, et keegi ei saa kallale tulla, kui midagi mõnitavat kellegi kohta kirjutad. Samuti on oluline asjaolu, et kiuslike kommentaaride kirjutamiseks ning vastulausete esitamiseks on nii palju aega kui vaja, mida tavaelus juhtuv ei võimalda – tuleb olla kohe valmis end kaitsma või oma seisukoht avaldama ning liiga kaua mõeldes lahkub vastane võidurõõmsalt.

Kiusamise liikumine erinevate keskkondade vahel sõltub tüdrukute kohaselt paljuski sellest, kelle kallal noritakse. Noor, kes tavaelus saab kiusu ja sarkasmi osaliseks, saab seda ka Facebookis. Küll aga saab öelda, et rohkem kiusatakse neid, kes naudivad seda, millist tähelepanu nad saavad ning ei taju teistepoolseid solvanguid.

Tüdrukute jutust ja toodud näidetest nähtub, et kiuslikkus on Facebookis intensiivsem, värvikam, sõnaderohkem ning julgem, kui tavaelus, mida saab seletada eelpool mainitud kõikvõimsuse ning kaitstuse tundega, mida internet noorte arvates pakub.

Arvete klaarimised lahendatakse tüdrukute kohaselt nii, et need lihtsalt jäetakse sinna paika. Kui keegi enam midagi ei ütle, siis ongi justkui lahendatud. Mis puutub aga lähedaste sõprade vahelistele tülidesse ning üksteise kiusamisse, siis üldjuhul kumbki osapool lõpuks vabandab.

Seega saab öelda, et paljud tavaelus aset leidvad sündmused kajastuvad küll Facebookis ning samade inimeste kallal iroonitsetakse nii *online*'is kui *offline*'is, millele viitavad ka Boyd ja Palfrey (2012), kuid suhete klaarimised, tülid ja konfliktid kui sellised üldjuhul keskkondi ei vaheta. Lahkamisel olevad teemad pakuvad küll kõneainet, ent suuri vastandumisi ei toimu.

Käesolevast uuringust nähtus, et tüdrukud räägivad üsnagi avameelselt sellest, mis Facebookis toimub, mida nad seal näevad ja teevad ning seda ka juhul kui teema puudutab kellelegi ärapanemist, õelutsemist või kiusamist. Kuna uuringus osalenud tüdrukute kohaselt näeb kiuslikke postitusi ja kommentaare Facebookis ringi surfates päris palju, võib eeldada, et kui korralikult süveneda, leidub kiuslikkust enamgi. Tüdrukud ise aga ei võta suhtluskeskkonnas nähtut nii tõsiselt kui teeks seda täiskasvanud, kuna nende kohaselt on tegemist kõigest tuttavate vahelise lõõpimisega. Kuigi mõningatel juhtudel märkisid uuringus osalenud, et postitaja võiks rohkem mõelda, mida nad Facebookis teevad, ei näinud nad samas vajadust mingil moel sekkuda.

Kuna tüdrukud ise viitasid sellele, et varateismelised püüavad oma käitumises matkida vanemaid sõpru või koolikaaslast, siis ootaks just hilisteismelistelt rohkem kaalutlemist piltide, videote postitamisel või kommentaaride kirjutamisel. Varateismeliste keskkonda sulandumise erinevatele viisidele on viidanud ka Espelage (2002), kelle kohaselt üleminekul algkoolist põhikooli jäljendatakse vanemaid koolikaaslast, kuna noored ise ei tea veel mil viisil tuleb uues keskkonnas käituda. Kui nähakse, et eakaaslaste mõnitamine, togimine jne on igapäevane nähtus, usuvad noored, et selline käitumine on normaalne, jäljendades seda isegi. Taoline käitumismudel võib seega kanduda veebikeskkonda, kus samuti peegeldatakse seda, mida ollakse nähtud. Leian, et vanemate õpilaste poolne viitamine kohatutele postitustele aitaks noortel paremini tajuda seda, mis on õige ja mis vale. Kuigi vajalik on ka õpetajate või lapsevanematepoolne sekkumine, ei pruugi sellest suurt kasu olla, kuna nagu eelnevalt mainitud, ei soovi teismelised täiskasvanute juhendamist.

Uuringus osalenud tüdrukute sõnul on veebis toimuv suuresti seotud tavaelus aset leidvate sündmustega, mistõttu tuleks tähelepanu pöörata eelkõige sellele, millised on teismeliste vahelised suhted koolis, kodus või linnatänavatel. Kuigi internet pakub n-õ kaitset vasturünnaku eest ning kodus arvuti taga olles julgetakse öelda rohkem ja nüansirikkamalt kui näost näkku, siis leian, et teismeliste vahelised suhted Facebookis oleksid sõbralikumad kui

nende läbisaamine tavaelus oleks samuti üksteisest lugupidav ja vähem sarkastilisem. danah boyd ning John Palfrey (2012) märgivad samuti, et kiusamine pole mitte probleemi allikas vaid selle sümptom, kuna paljudel, kes kiuslikkust üles näitavad, on probleemid kodus, koolis ning nad vajavad abi. Oma panuse peavad siinkohal andma nii noored ise, nende vanemad, õpetajad, sotsiaaltöötajad, psühholoogid, kui erinevad jõustruktuurid ning keskendumata peaks kiusamisele üldiselt, mitte aga küberkiusamisele ning tavaelu kiusamisele eraldi, kuna need on omavahel tihedalt seotud (*ibid*).

Uurijate kohaselt on kiusajad ise ohvrid, kuid seda teises kontekstis ning oma viha elataksegi tihti välja koolis või internetis, kus saab vastaseks valida endast nõrgema (boyd & Palfrey 2012). boyd ja Palfrey (2012) lisavad veel, et empaatiat tuleks üles näidata nii kiusajate kui kiusatavate vastu, kuna just see on oluline peatamaks teismeliste vahelise kiuslikkuse, olgu keskkonnaks siis tavaelu või veeb. Sõna kiusaja on aga nii mõnegi uurija poolt taunitud (Bartlett 2012), kuna kiusamine on oma olemuselt kompleksne tegevus, sisaldades draamat, õrritamist, kellegi identiteedi kahjustamist, rivaalitsemist, füüsilist ja vaimset vägivalda (boyd & Palfrey 2012). Seetõttu peab olema ettevaatlik mõistete kasutamisel, kuna täiskasvanute poolt kasutatud väljendid ei ole alati üks-ühele ülekantavad noorte tegevusele (*ibid*).

Loodan, et vanuse lisandudes mõtlevad noored rohkem oma tulevikule ning sellele, mida Facebooki postitatakse. Seda eelkõige sellest aspektist, et hilisemas elus võib tehtud nende endi vastu väga lihtsal moel ära kasutada. Samas näen, et käesoleval tehnika- ja internetiajastul, kus mobiiltelefonid ja arvutid pakuvad noortele rohkelt võimalusi meelelahutamiseks ja vaba aja veetmiseks, on oht, et oma meelt lahutatakse üha enam kellegi teise arvelt.

Käesolev bakalaureusetöö pakkus palju huvitavat materjali teismeliste vaheliste kiuslike suhete kohta Facebookis, kuid siiski on oluline märkida, et tehtud järeldusi ei saa üle kanda kõigile samaealistele, kuna valim on väike ning hõlmab vaid pisikest osa Eesti teismelistest. Küll aga näitavad erinevad uuringud, et tegemist on tõsise ning süveneva probleemiga. Selleks, et tulemused oleksid laiaulatuslikumad ning pakuks usaldusväärsemat pilti, oleks vajalik valimit laiendada nii soolises kui vanuselises ulatuses.

4.1. Meetodikriitika

Kasutatud meetod oli antud uurimistöö jaoks sobilik, kuna kõik uurimisküsimused said vastatud. Oluliseks pean lisada, et projektiivtehnika kasutamine täiendas räägitut märgatavalt ning aitas paremini näha kiuslikkuse olemust. Läbi joonistuste ning kirjutatu oli uuringus osalenud tüdrukutel lihtsam oma mõtteid fokuseerida, nähtut seletada ja kirjeldada ning leida seoseid kiuslikkusega. Minul kui uurijal, oli võimalik läbi näidispostituste saada selgemat pilti kiuslike postituste olemusest ning seda lihtsamalt tulemustes kajastada.

Semistruktureeritud kavaga küsimustik aitas intervjuu kestel kenasti teemas püsida, kuigi kohati oli näha, kuidas tüdrukud kipuvad ikka muid mõtteid vahele rääkima. Kuna nende ohjeldamine ja suunamine oli eelkõige minu kui moderaatori ülesanne, siis leian, et hetkel jäid mõned vastused täpsustamata eelkõige vähese kogemuse tõttu. Samuti aitas kava mind järjele nendel hetkedel, kui tüdrukud ei osanud enam midagi öelda ning ma pidin ise neid suunama.

Algselt olid mõlemad intervjuud plaanitud läbi viia kuue tüdrukuga, kuid lõpuks ei saanud kolm kutsututest erineval põhjusel kohale tulla. Kokkuvõttes ei nähtu, et uurimistulemused selle läbi oleksid kannatanud, kuna materjali, mida uurida, oli piisavalt (Lisa 2). Suurest andmete mahust võis aga tuleneda see, et kõiki aspekte ei ole välja toodud, midagi on kahe silma vahele jäänud vms. Kvalitatiivse uuringu puhul tuleb lisaks arvestada ka uurija enda mõjuga tulemustele, mis tähendab seda, et on üsna tõenäoline, et teatud aspektidele või tõlgendustele olen pööranud rohkem tähelepanu kui vajalik ning tõlgendanud tulemusi lähtuvalt enda seisukohtadest ja teadmistest antud valdkonna kohta.

Kuna uurimistulemused annavad ülevaate vaid väikse piirkonna gümnaasiumiealiste tüdrukute nägemusest kiuslikkusest Facebookis, oleks edasiste uuringute tarvis intervjuuerida nii poisse, kui põhikooli noori, kuna hetkel valimis olnud tüdrukud, näevad ja tõlgendavad asju vaid enda seisukohast, ega anna võimalust nähtu seletamiseks, põhjendamiseks neile, kes fookusgrupis olnud tüdrukute seisukohast kõige enam kiuslikkust üles näitavad.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, kuidas kasutavad teismelised Facebooki keskkonda oma eakaaslaste kiusamiseks ja neile ärapanemiseks, milliste meetoditega seda tehakse ning kuidas on kiuslikkus ja teemad, mis seda põhjustavad, seotud *offline*-keskkonnaga. Töö läbivaks mõisteks on kiuslikkus, mis väljendab neid noorte poolt tehtud postitusi, mis sisaldavad nii kiusamist, konflikte, draamat kui kuulujutte. Peamiste autoritena viitan töös danah boydi ja Alice Marwickile ning nende kvalitatiivsetele uuringutele, kvantitatiivset taustainfot pakun EU Kids Online II küsitlustulemuste kaudu.

Töö esimeses osas esitati ülevaade antud valdkonna teoreetikute seisukohtadest ning varasemalt läbiviidud uuringutest. Lähemalt võeti vaatluse alla teismeliste omavahelised suhted tavaelus, nende interneti kasutamise praktikad ning seoses infoühiskonna arenguga üha enam kasvav küberkiusamine. Samuti anti ülevaade noorte suhtlusportaalide kasutamisest ning seal avalduvast kiuslikkusest.

Antud teema uurimiseks kasutati kvalitatiivse meetodina semistruktureeritud küsitluskavaga fookusgruupiintervjuud, milles osalesid Otepää Gümnaasiumi 10.-12. klassis õppivad tüdrukud. Andmete analüüsimiseks kasutati *cross-case* meetodit, mis näeb ette intervjuus väljakoornud vastuste analüüsimise erinevate vastajate lõikes. Saadud andmed kodeeriti ning esitati tulemustes koos väidet kinnitavate tsitaatidega.

Tulemustest nähtus, et teismelised kasutavad üsna agaralt Facebooki selleks, et kellegi üle nalja teha, kellelegi n-ö ära panna või kedagi kiusata. Kiusamist kui mõistet noored aga väga kasutada ei taha, kuna see on pigem väiksemate „asi“, mis on seotud ka füüsilise tegevusega. Peamiselt iseloomustatakse kiuslikke postitusi sõnaga draama, milles on olemas nii kiusamise, konfliktide kui kuulujuttude elemendid, kuid on oma olemuselt süütum. Samuti viidatakse enda ja teiste tegevusele Facebookis kui eakaaslastevahelisele nalja tegemisele ja huumorile. Taolist käitumist selgitatakse eelkõige asjaoluga, et omavahel ollakse tuttavad ning eeldatakse, et teine saab naljast aru.

Peamiselt kiusavad noored üksteist piltide alla kommentaare kirjutades. Samas nähtus, et kiusamist kutsub esile rohkelt see, kui isik soovib läbi postitatud pildi näidata oma saavutusi. Näiteks laeb üles pildi, millel demonstreerib jõusaalis ülespumbatud muskleid, kuid auditoorium asub selle peale postitaja kallal ilkuma või sarkastilisi kommentaare kirjutama. Leitust järeldeb, et teatud isikud pälvivad alati ironilisi kommentaare ning et auditoorium ootab pilte või staatuseuuendusi, et siis nende all ennast n-ö välja elada.

Kiusajat iseloomustab soov silma paista, tähelepanuvajadus ning arusaam, et ollakse teistest millegi poolest parem. Üleolev suhtumine viib aga suurte vastandumisteni. Kuigi noorte sõbralistis on nii õpetajaid kui lapsevanemaid, ei ole täiskasvanute sekkumist Facebookis märgata. Küll aga on koolis õpetajad mõningal juhul ebasündsatele peopiltidele tähelepanu juhtinud. Kuna teismelised ei näe oma tegevuses suurt probleemi, peavad mõned uuringus osalenud õpetajate manitsusi pigem oma nina teiste asjadesse toppimiseks. Osade arvamuse kohaselt on õpetussõnad vajalikud, kuid eelkõige peaks need olema suunatud põhikooliõpilastele.

Facebooki kiuslike postituste puhul on märgata, et mitmed teemad on üle kandunud tavaelus, samas ei nähtu, et kiuslikkus eriti keskkondade vahel liiguks, mis tähendab seda, et need teemad, mida klaaritakse Facebookis, jäävad sinna ning need, mida lahatakse tavaelus, seal ka lahendatakse. Erinevus tuleb sisse selle koha pealt, et üldjuhul Facebookis aset leidev kiuslikkus lahendust ei leia, samas kui tavaelus tekkinud konfliktide korral otsitakse varem või hiljem lepitust. Viimast siiski juhul, kui konflikt on tekkinud muidu hästi läbisaavate sõprade vahel.

Noored näevad, et internet annab kiuslikkusele võimsust juurde, kuna oma kodus arvuti taga istudes ei tule muretseda selle pärast, et keegi võib kohatu märkuse pärast tappa anda. Seetõttu on kommentaarid julgemad ja värvikamad kui tavaelus.

Kuna tegemist on aktuaalse, kuid Eesti kontekstis vähe uuritud teemaga, vajab antud valdkond põhjalikumat edasiarendamist, seda eelkõige valimi laiendamise näol, uurides kuidas näevad ja seletavad olukorda nii poisid kui põhikooliealised.

SUMMARY

The purpose of the present Bachelor thesis “Bullying behaviors among adolescents on Facebook: a case study of girls from Otepää Gymnasium“, was to explore to what extent do adolescents use Facebook to exhibit bullying behavior towards other teens, which methods do they use and how are things that happen on Facebook related to the offline world. The main concept used in this thesis is bullying behavior, which expresses posts generated by adolescents consisting of bullying, conflicts, drama and gossip. Throughout the thesis the main authors I’ve used were danah boyd and Alice Marwick and their qualitative studies, background information was provided by EU Kids Online II surveys.

In the first chapter a review of theories and earlier qualitative studies of this subject was presented. The relationships between adolescents in the offline world, their practices of internet use and continuously increasing cyber-bullying, in relation to the development of the information society, were studied more closely. An overview of teens’ usage of social network sites and their bullying behavior was also given.

The studying of adolescents’ bullying behavior on Facebook was based on focus-group interviews which were carried out with semi-structured questionnaires and conducted among 10-12 grade female students from Otepää Gymnasium. Data was analyzed by using the cross-case method, which allows to study answers across respondents. Received data was coded and presented in the findings with illustrative quotes.

The findings of the study suggest that adolescents use Facebook quite often to show their bullying behavior. Teenagers themselves do not want to use the word bullying to describe their actions, because bullying is associated with physical action and is considered an activity common amongst younger children. They prefer to use the word drama since according to adolescents, drama is more innocent than bullying. Teens also describe their activities on Facebook as having fun amongst peers or humor. That kind of behavior is supported by the fact that people who make fun of each other are acquaintances or friends, so adolescents assume that the other person knows that they are just joking around.

Adolescents pick on each other mostly by writing comments under posted images, pictures etc. It appeared that bullying behavior also occurs when a person wants to show off his/her success. For example, when somebody uploads a picture where he demonstrates pumped up muscles, the auditorium begins to gloat about it or writes sarcastic comments. From the findings we can conclude that certain people always deserve ironical comments, and that the auditorium is waiting for pictures or status updates to lash out.

Bullies are characterized by a desire to stand out, a need for attention and an understanding that they are somehow better than others. Arrogance often leads to great conflicts. Although teenagers have both parents and teachers on their contact lists, an adult intervention in case of bullying is not common on Facebook. However, in some cases teachers in school have talked to students about improper party pictures. Because teens don't see any major problems in their activity, some girls who participated in the present study think that teachers should mind their own business. Some girls see that instructions are necessary but should be aimed at middle school students.

Spiteful postings on Facebook show that many of the subjects and themes are transferred from ordinary life, but on the other hand do not show that bullying behavior moves in between online and offline environments, which means that the conflicts that are cleared up on Facebook, will remain there, and those that are dissected in everyday life, are solved there. The difference comes in the point that generally bullying behavior expressed on Facebook does not find a solution, while in the offline environment sooner or later adolescents seek reconciliation. This, however, happens if a conflict has arisen in between friends.

Adolescents see that internet adds power to bullying behavior, since sitting behind a computer at home teens do not have to worry about someone hurting them because of inappropriate or spiteful comments. Therefore comments are more bold and colorful than in everyday life.

Since it is an important, but little studied subject in the context of Estonia, the area needs to be developed, particularly in the form of expansion of the sample, which allows us to understand how boys and middle school students see and explain bullying behavior on Facebook.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Bartlett, T. (2012). Sympathy for the Bully. *The Chronicle*, 19. märts, URL (kasutatud mai 2012)
<http://chronicle.com/blogs/percolator/sympathy-for-the-bully/28927?sid=wc&u>
2. boyd, d. m. (2008). *Taken Out Of Context: American Teen Sociality in Networked Publics*. Doktoritöö. University of California, Berkley. URL (kasutatud mai 2012)
<http://www.danah.org/papers/TakenOutOfContext.pdf>
3. boyd, d. m. (2010). *Friendship. Hangin Out, Messing Around and Geeking Out. Kids Living and Learning with New Media*, lk 79-115. URL (kasutatud detsember 2011)
http://mitpress.mit.edu/books/full_pdfs/hanging_out.pdf
4. boyd, d. m. & A. Marwick (2011). *The Drama! Teen Conflict, Gossip and Bullying in Networked Publics*. 12. september, URL (kasutatud aprill 2012)
http://dmlcentral.net/sites/all/files/resource_files/ssrn-id1926349.pdf
5. boyd, d. m. & A. Marwick. (2011a). *Social Privacy in Networked Publics: Teens' Attitudes, Practices and Strategies*. URL (kasutatud detsember 2011)
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1925128
6. boyd, d. m. & A. Marwick. (2011b). *Social Steganography: Privacy in the Internet Publics*. URL (kasutatud detsember 2011)
<http://www.danah.org/papers/2011/Steganography-ICAVersion.pdf>
7. boyd, d. m. & J. Palfrey. (2012). What You Must Know to Help Combat Youth Bullying, Meanness, and Cruelty. Draft, 28. veebruar, URL (kasutatud mai 2012)
http://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/Necessary_Info.pdf
8. Björkvist, K. & K. Lagerspetz & A. Kaukiainen. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 117-127.
9. Coser, L. A. (1969) *The functions of social conflict*. New York; London: Free Press.
10. Crick, N. R. (1996). The role of overt aggression, relational aggression and prosocial behavior in the prediction of children's future social adjustment. *Child Development*, 76, 2317-2327.
11. Dawson, S. & L. Manderson. (1993). *A Manual for the Use of Focus Groups*. Boston: International Nutrition Foundation for Developing Countries, URL (kasutatud detsember 2011) <http://www.bvsde.paho.org/texcom/cd045364/focgroups.pdf>

12. Debatin, B. & J. P. Lovejoy & A.-K. Horn & B. N. Hughes. (2009). Facebook and Online Privacy: Attitudes, Behaviors, and Unintended Consequences. *Journal of Computer-Mediated Communication*, Volume 15, Issue 1, pages 83–108. URL (kasutatud november 2011) <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2009.01494.x/full>
13. Denzin, N. K. & Y. S. Lincoln (1998). Strategies of Qualitative Inquiry. Vihalemm T. *Kvalitatiivne analüüs. Kompendium Triin Vihalemma loengukursusele*.
14. Drama. (2005). Urban Dictionary, 1. Oktoober. URL (kasutatud november 2011) <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=drama>
15. Duck, S. (1991). Our friends, ourselves. *Understanding Relationships*. University of Iowa. The Guilford Press, New York.
16. Erel, D. & B. Burman. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a metaanalytic review. *Psychological Bulletin*, 118, 108-132.
17. Espelage, D. L. (2002). *Bullying in early adolescence: The role of the peer group*. ERIC Digest. Champaign, IL: ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education. URL (kasutatud mai 2012) http://www.counseling.org/resources/library/Selected%20Topics/Bullying/Bullying_%20Early_Adolescence.html
18. Estonia Facebook Statistics. (2012). Socialbakers: heart of social media statistics. URL (kasutatud mai 2012) <http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/estonia>
19. Facebook (2012). Wikipedia. URL (kasutatud mai 2012) <http://en.wikipedia.org/wiki/Facebook>
20. Flick, U. (2006). *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage. URL (kasutatud detsember 2011) <http://books.google.ee/books?id=sFv1oWX2DoEC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
21. Hasebrink, U. & S. Livingstone & L. Haddon. (2008). *Comparing Children's Online Opportunities and Risks across Europe: Cross-National Comparisons for EU Kids Online*. London: EU Kids Online, URL (kasutatud aprill 2012) http://eprints.lse.ac.uk/21656/1/D3.2_Report-Cross_national_comparisons.pdf
22. Idiom: save face. (2011). English Language Learning Online. URL (kasutatud detsember 2011) <http://www.usingenglish.com/reference/idioms/save+face.html>

23. Jones, M. G. & B. B. Schieffelin, & R. E. Smith (2011). When Friends Who Talk Together Stalk Together: Online Gossip as Metacommunication. Crispin, Thurlow & Mroczek, K. (toim.) *Digital Discourse: Language in the New Media*. Oxford University Press, URL (kasutatud detsember 2011)
http://books.google.ee/books?id=4vRFslG4phIC&pg=PA26&lpg=PA26&dq=friends+who+talk+together+stalk+together&source=bl&ots=Na3A9bZIXC&sig=F5ss7u2PSTYHoef66PLBJJeYPsk&hl=et&ei=Rd24TtfTHoeN4gSM7bSmCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CCQQ6AEwAQ#v=onepage&q=friends%20who%20talk%20together%20stalk%20together&f=false
24. Impiö, P. (2007). Noorusea areng. Brummer, M. & H. Enckell (toim.) *Laste ja noorte psühhooterapia*. Cum Grano, Tallinn 2007.
25. Kalmus, V. & M. Keller & P. Pruulmann-Vengerfeldt. (2008). Elukvaliteet tarbimisaja infoühiskonnas. Lauristin, M (toim.), *Eesti Inimarengu Aruanne 2008*, pp. 115–122, URL (kasutatud detsember 2011) http://www.kogu.ee/public/EIA08_est.pdf
26. Kalmus, V. & K. Karu & L. Komp et al (2010). *Riskid ja turvalisus internetis: Euroopa laste vaatenurk*. EU Kids Online. URL (kasutatud aprill 2012)
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15411/EU_Kids_Online_peamiste_tulemuste_kokkuvote.pdf?sequence=3
27. Kalmus, V. (2011). Ülevaade EU Kids Online uuringu tulemustest. Turvalise interneti päeva konverents, 8. veebruar. URL (kasutatud aprill 2012)
<http://www.targaltinternetis.ee/wp-content/uploads/2011/02/Veronika-Kalmus.pdf>
28. Keltikangas – Järvinen, L. (1992). *Agressiivne laps. Kuidas suunata lapse isiksuse arengut*. Tallinn: Koolibri.
29. Kirs, K. (1994). *Murdealiste omavahelised suhted*. Diplomitöö. Tartu Õpetajate Seminar, algõpetuse osakond.
30. Krueger, R. A. (1988). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Newbury Park: Sage.
31. Laherand, M. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.
32. Larsen, M. C. (2007). 35 Perspectives on Online Social Networking. *Social Computing Magazine*, 5. juuli. URL (kasutatud detsember 2011)
http://vbn.aau.dk/files/17515817/35_Perspectives_on_Online_Social_Networking_by_Malene_Charlotte_Larsen.pdf

33. Lenhart, A. & M. Madden. (2007). *Teens, Privacy and Online Social Networks*. URL (kasutatud detsember 2011)
http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2007/PIP_Teens_Privacy_SNS_Report_Final.pdf.pdf
34. Litosseliti, L. (2007). *Using Focus Groups in Research*. London; New York: Continuum.
35. Livingstone, S. & L. Haddon & A. Görzig & K. Ólafsson (2011). *Risks and safety on the internet. The perspective of European children*. EU Kids Online. URL (kasutatud aprill 2012) http://www2.cnrs.fr/sites/en/fichier/rapport_english.pdf
36. Lobe, B. & S. Livingstone, & K. Ólafsson & H. Vodeb. (2011). *Cross-national comparison of risks and safety on the internet*. EU Kids Online. Reports and findings. URL (kasutatud aprill 2012)
<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20Online%20reports.aspx>
37. Masso, A. (2011). *Standardiseerimata intervjuu analüüs*. Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid. Loengumaterjal.
38. Murumaa, M. (2010). *Auditooriumi tähtsus ja roll uue meedia keskkonnas sotsiaälvõrgustikes saadetavate sõnumite näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, URL (kasutatud detsember 2011)
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/16358/Murumaa_Maria?sequence=1
39. Naruskov, K. (2007). *Küberkiusamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli näitel*. Magistritöö. URL (kasutatud mai 2012)
<http://www.ht.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=580481/Naruskov.pdf>
40. Naruskov, K. (2008). *Küberkiusamine: kiusamiskäitumise peidus pool*. *Haridus* 1-2. URL (kasutatud detsember 2011) http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/1_22008/11-13.pdf
41. Noorukiiga. (n.d.) *Elukaar ja selle perioodid*. URL (kasutatud november 2011)
http://inimene.timberg.ee/elukaar_ja_selle_perioodid.html
42. Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. London: Thousand Oaks: Sage. URL (kasutatud detsember 2011)
<http://www.scribd.com/doc/44478053/Patton-2002-Qualitative-Research-and-Evaluation-Methods-3e>
43. Poh, M. (2011). *Essential Facebook Etiquette: 10 Dos and Don'ts*. URL (kasutatud detsember 2011) <http://www.hongkiat.com/blog/facebook-etiquette/>

44. Rooste, K. (2011). *Algklassi meediatarbimise harjumused: õpetajate vaatenurk*. Bakalaureusetöö. URL (kasutatud jaanuar 2012)
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/18025/rooste_k2dli.pdf?sequence=1
45. School Bullying. (2009). *Bullying Statistics*. URL (kasutatud mai 2012)
<http://www.bullyingstatistics.org/content/school-bullying.html>
46. Siibak, A. (2009). *Self-presentation of the „Digital Generation“ in Estonia*. Tartu: Tartu Ülikooli Press.
47. Siibak, A. (2010) Uus meedia ja eakaaslaste kultuur. Lauristin, M. (toim.), *Eesti Inimarengu Aruanne 2009*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 127–130. URL (kasutatud detsember 2011) <http://www.kogu.ee/public/eia2009/EIA2009redis.pdf>
48. Solove, D. J. (2007). *The future of reputation: gossip, rumor, and privacy on the Internet*. Yale University Press. URL (kasutatud detsember 2011)
<http://docs.law.gwu.edu/facweb/dsolove/Future-of-Reputation/text.htm>
49. Statistics. (2012). *Key Facts*. URL (kasutatud mai 2012)
<http://newsroom.fb.com/content/default.aspx?NewsAreaId=22>
50. Subrahmanyam, K. & S. M. Reich & N. Waechter & G. Espinoza. (2008). Online and offline social networks: Use of social networking sites by emerging adults. *Journal of Applied Developmental Psychology* 29, 420-433. URL (kasutatud detsember 2011)
http://www.cdmc.ucla.edu/KS_Media_biblio_files/kaveri_reich_waechter_espinoza_2008_1.pdf
51. Teenage Bullying. (2009). *Bullying Statistics*. URL (kasutatud mai 2012)
<http://www.bullyingstatistics.org/content/teenage-bullying.html>
52. Tšetvertnaja, M. (2011). *Sagedasemad konfliktid ja nende põhjused noorte käsitluses*. Lõputöö. URL (kasutatud detsember 2011)
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/17767/tsetvertnaja_maria_2011.pdf?sequence=1
53. Valdmann, S. (2008). *Agressiivsete teismeliste sõprussuhted*. Magistritöö. Tartu Ülikool, haridusteaduskond, klassiõpetaja õppekava.
54. Vihma, Ü. (2006). *Inimene konfliktide keskel*. Tallinna Raamatutrükikoda: Äripäeva kirjastus.
55. wburke. (2012). An Analytical Take on Youth, Social Networking, and Web 2.0: A Few Moments with Amanda Lenhart. DMLcentral, 7. mai. URL (kasutatud mai 2012)

<http://dmlcentral.net/newsletter/05/2012/analytical-take-youth-social-networking-and-web-20-few-moments-amanda-lenhart>

56. Willard, N. (2005). *Educators Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. URL (kasutatud detsember 2011) <http://csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>

LISAD

Lisad intervjuudega on kättesaadavad paberversioonis